

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА**

Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СЛУХОВОГО ГНОЗИСУ У ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ
ТРУДНОЩАМИ**

Студентки 2 курсу,
групи ЛОГм-1-24-1.4з
другого (магістерського) рівня
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
спеціальності 016 Спеціальна освіта
освітньої програми 016.01.01
Логопедія
Заяц Дарії Олегівни

Використання чужих ідей,
результати і тексти мають
посилання на відповідне джерело

(підпис студента) (ініціали, прізвище)

Науковий керівник:
Супрун Ганна Володимирівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Допуск до захисту
Перед ЕК

_____ О.В. Мартинчук,

Завідувач кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Київ - 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СЛУХОВОГО ГНОЗИСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	8
1.1. Слуховий гнозис як психофізіологічна передумова мовленнєвого розвитку	8
1.2. Особливості становлення слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами	14
1.3. Аналіз підходів до формування слухового гнозису в сучасній педагогіці та логопедії.....	22
Висновки до першого розділу	25
РОЗДІЛ 2. ВИЗНАЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ СЛУХОВОГО ГНОЗИСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ.....	27
2.1. Розроблення діагностичного інструментарію для визначення стану сформованості слухового гнозису дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.....	27
2.2. Аналіз отриманих результатів	35
Висновки до другого розділу	38
РОЗДІЛ 3. КОМПЛЕКС ЗАНЯТЬ ІЗ ФОРМУВАННЯ СЛУХОВОГО ГНОЗИСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ЛОГОРИТМІКИ	40
3.1. Організація формувального експерименту.....	40
3.2. Мета, завдання та зміст комплексу занять із формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку засобами логоритміки.	47
3.3. Аналіз ефективності впровадженого комплексу занять на основі результатів контрольного експерименту	50
Висновки до третього розділу	56
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні реалії розвитку дошкільної освіти в Україні вимагають особливої уваги до дітей з мовленнєвими труднощами, адже їх своєчасна підтримка є ключовою умовою для подальшого успішного навчання та соціалізації. Одним із фундаментальних аспектів мовленнєвого розвитку є слуховий гнозис – це здатність людини розпізнавати та диференціювати звуки, що надходять через слуховий аналізатор. Він поділяється на невербальний і вербальний слуховий гнозис. Невербальний слуховий гнозис передбачає сприймання та розрізнення немовленнєвих звуків, таких як природні шуми, звуки предметів, музичні тони. Вербальний слуховий гнозис – це здатність розрізняти мовлення, тобто сприймати та розуміти звуковий склад слів, інтонацію, ритм. Його порушення у дітей можуть ускладнювати процес розвитку мовлення та комунікації (Н. Бабич, Ю. Луценко). У старшому дошкільному віці стан сформованості слухового гнозису набуває вирішального значення, адже саме в цей період відбувається активна підготовка до шкільного навчання, що вимагає сформованості мовленнєвих і когнітивних функцій.

Наразі в практиці логопедичної роботи часто спостерігається недостатня увага до розвитку слухового гнозису як окремого напрямку корекційної роботи (Н. Базима, Н. Гаврилова та ін.). Водночас існує обмежена кількість сучасних методик, спрямованих на його формування, особливо з використанням інноваційних підходів, таких як логоритміка. Аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду свідчить, що у роботі з дітьми дошкільного віку для подолання мовленнєвих труднощів може бути ефективною інтеграція логоритмічних засобів до структури занять (О. Бойко, Н. Гаврилова, І. Огіренко, І. Семененко, Л. Фомічова, J. Binder, N. Geschwind та ін.).

Потреба у створенні ефективних методик формування слухового гнозису стає ще більш актуальною з огляду на зростаючу кількість дітей із порушеннями мовлення в загальноосвітньому та інклюзивному середовищі. Це дослідження спрямоване на теоретичне обґрунтування та практичне впровадження дієвих

методів формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та емпірично перевірити ефективність комплексу занять з формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами логоритміки.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати теоретичні засади вивчення слухового гнозису, його значення для мовленнєвого розвитку та особливості формування у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

2. Дібрати діагностичний інструментарій для визначення стану сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

3. Розробити та експериментально перевірити ефективність комплексу занять для формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами логоритміки.

Об'єкт дослідження – процес формування слухового гнозису у дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – комплекс занять з формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами логоритміки.

Теоретико-методологічні засади дослідження: є положення про цілісність і поетапність мовленнєвого розвитку дитини (Н. Бабич, С. Кульбіда, О. Жуковська, П. Козленко), концепції сенсомоторної інтеграції у дошкільному віці (А. J. Ayres, D. Hebb, G. W. Prillaman, M. K. Williams), а також ідеї використання логоритміки як інноваційного засобу формування мовленнєвої компетентності у дітей з мовленнєвими труднощами (О. С. Бойко, Н. В. Гавриш, О. С. Жукова, Л. І. Фомічова). У дослідженні враховано нейропсихологічні підходи до аналізу слухового гнозису як функціональної системи (Hugdahl, Tallal, Peretz, Zatorre), а також положення про міжпівкульну взаємодію в

мовленнєвій діяльності. Методологічну основу становлять системний, особистісно орієнтований, діяльнісний і компетентнісний підходи, що забезпечують комплексне дослідження феномену слухового гнозису в контексті логопедичної роботи з дітьми старшого дошкільного віку.

Для досягнення мети і розв'язання поставлених завдань використано такі методи наукового дослідження:

Теоретичні:

аналіз науково-психолого-педагогічної літератури з проблеми слухового гнозису, мовленнєвого розвитку, використання логоритміки у логопедичній роботі;

порівняльний аналіз наукових підходів до діагностики й формування слухового гнозису;

систематизація та узагальнення теоретичних і практичних джерел для побудови методичного комплексу.

Емпіричні:

спостереження за мовленнєвою діяльністю дітей;

діагностичні методики для визначення рівня сформованості слухового гнозису (авторська та модифікована на основі методик А. М. Богуш і Л. І. Фомічової, спрямованих на визначення рівня сформованості слухового сприймання та фонематичного слуху у дітей старшого дошкільного віку);

педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи);

якісна та кількісна обробка результатів дослідження з використанням методів математичної статистики (рівні, відсотки, середнє значення, порівняльний аналіз).

Експериментальна база дослідження.

Експериментальна частина дослідження проводилася на базі Товариство З Обмеженою Відповідальністю «Київська Гімназія «Міжнародна Школа М'ндрик». У дослідженні взяли участь 10 дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами, з яких було сформовано експериментальну (5

дітей) та контрольну групи (5 дітей). У роботі також були задіяні вчителі-логопеди та вихователі для реалізації комплексу занять.

Елементи наукової новизни полягають у тому, що вперше визначено структурні компоненти слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; уточнено рівні сформованості слухового гнозису; розроблено та апробовано комплекс занять з формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами логоритміки.

Практичне значення дослідження полягає в розробці та апробації розробленого комплексу занять з формування слухового гнозису, яка може бути використана логопедами, вихователями та іншими фахівцями дошкільних закладів у роботі з дітьми старшого дошкільного віку із мовленнєвими труднощами.

Апробація результатів. Основні положення й результати дослідження представлено на студентській науково-практичній конференції «Перші кроки у науку», Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, кафедра спеціальної та інклюзивної освіти, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна, 06.11.2025 р.); у електронному збірнику наукових праць студентів Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Магістерські дослідження. Тематичний огляд та анотації магістерських робіт за освітнім рівнем «магістр» 2025 р.»; під час емпіричного констатувального та формувального дослідження на базі ТОВ «Київська Гімназія «Міжнародна школа М'Андрик» м. Києва (довідка про впровадження); на VII Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ» (22.10.2025-23.10.2025); підготовлено та опубліковано у співавторстві з науковим керівником статтю: Супрун Г. В., Заяц Д. О. Формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами під час інтегрованих логопедичних занять.

Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (23–24 жовтня 2025 року) : збірник наукових статей / Бердянський державний педагогічний університет ; укладачі : К. В. Петровська, А. С. Попова. – Запоріжжя : БДПУ, 2025. – С. 45-48; підготовлено та опубліковано у співавторстві з науковим керівником тези: Супрун Г. В., Заяц Д. О. Формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами логоритміки. Збірник тез наукових доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасний дизайн інклюзивного навчання: успішні українські та зарубіжні практики» 11 листопада 2025 року. Київ: Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, 2025. С.114-116.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, 9 додатків (42 сторінки), списку використаних джерел (45 найменувань, з них 19 – іноземними мовами). Повний обсяг роботи становить 102 сторінки, основного тексту – 59 сторінок. Робота містить 3 таблиці і 2 рисунки на 5 сторінках основного тексту.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СЛУХОВОГО ГНОЗИСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Слуховий гнозис як психофізіологічна передумова мовленнєвого розвитку

Як зазначає Н. М. Бабич, слуховий гнозис є важливим когнітивним процесом, що забезпечує можливість розпізнавання та ідентифікації звуків навколишнього середовища, мовлення, музики та інших акустичних стимулів. Це поняття є ключовим у сфері нейропсихології, спеціальної освіти та логопедії, зокрема [1, с. 72].

Слуховий гнозис визначається як здатність людини сприймати, розпізнавати та інтерпретувати акустичні сигнали без опори на мовний аналіз. Він забезпечує можливість орієнтації у звуковому просторі та розпізнавання знайомих звуків. За визначенням Hugdahl, слуховий гнозис є «функціональною системою, що об'єднує діяльність сенсорних та асоціативних зон кори головного мозку, забезпечуючи ідентифікацію та категоризацію звукової інформації» [36, с. 222].

На думку зарубіжних дослідників Peretz та Zatorre, слуховий гнозис поділяється на кілька основних видів:

1) немовленнєвий слуховий гнозис – здатність розпізнавати та класифікувати звуки навколишнього середовища (наприклад, звук води, шум автомобіля, спів птахів).

2) музичний слуховий гнозис – здатність розпізнавати мелодії, ритми, тембри музичних інструментів [38].

Tallal зазначає, що фонематичний слуховий гнозис – здатність розрізняти фонemi рідної мови, що є основою для нормального мовного розвитку [42].

Згідно з дослідженнями Н. М. Бабич, слуховий гнозис є важливим компонентом мовленнєвого розвитку дітей, оскільки він сприяє формуванню фонематичного слуху та здатності до аудитивного аналізу. Авторка зазначає, що недостатній розвиток слухового гнозису може ускладнювати оволодіння мовою та

сприяти появі дислексії та дизартрії. Також Баби́ч підкреслює роль спеціальних вправ та методик у корекції порушень слухового сприйняття [1].

Temple стверджує, що порушення слухового гнозису може призводити до різних видів афазії, дислексії та інших когнітивних розладів. На його думку, такі порушення можуть бути наслідком органічних уражень головного мозку, зокрема ураження скроневих відділів кори [43].

Таким чином, слуховий гнозис є складним психофізіологічним процесом, який забезпечує орієнтацію в акустичному просторі та розпізнавання звукових стимулів. Його дослідження має важливе значення для нейропсихології, логопедії та когнітивної науки.

Фізіологічні механізми слухового гнозису ґрунтуються на складній взаємодії периферичної, проміжної та центральної частин слухового аналізатора, що забезпечують сприймання, передачу та обробку звукової інформації. Ключову роль у розпізнаванні звуків, зокрема мовлення, відіграє слухова кора, пошкодження якої може призвести до агнозії при збереженні слуху.

Біологічна основа слухового сприймання

Фізіологічно слухове сприймання забезпечується взаємодією трьох ланок слухового аналізатора:

- ✓ Периферична частина – вухо та слуховий нерв;
- ✓ Проміжна частина – провідні шляхи від слухового нерва до підкіркових структур;
- ✓ Центральна частина – слухова кора головного мозку, зокрема верхня скронева звивина, зона Верніке.

Саме в корі відбувається гностичний етап обробки звукової інформації – її впізнавання, диференціація, інтерпретація, тобто реалізується слуховий гнозис [33, 40].

Взаємозв'язок слухового гнозису та роботи мовленнєвих зон мозку

Слуховий гнозис – це здатність ідентифікувати та інтерпретувати звукові сигнали без опори на мовний аналіз. Він тісно пов'язаний з функціонуванням мовленнєвих зон мозку – зони Верніке та зони Брока.

Зона Верніке (задня частина верхньої скроневої звивини) відповідає за розуміння мовлення. Її ураження призводить до сенсорної афазії, коли пацієнт чує слова, але не розуміє їхнього значення.

Зона Брока (нижня лобова звивина) бере участь у моторному програмуванні мовлення. Порушення її функцій викликає моторну афазію, при якій людина усвідомлює значення слів, але не може правильно сформулювати речення.

Зв'язок між слуховим гнозисом та мовленнєвими зонами пояснюється моделлю подвійного шляху мовної обробки. Дорсальний шлях пов'язує слухову кору із зоною Брока та відповідає за артикуляційні аспекти мовлення, тоді як вентральний шлях з'єднує слухову кору із зоною Верніке і забезпечує семантичний аналіз.

Н. Гаврилова зазначає, що розвиток мовлення дитини є складним психофізіологічним процесом, який базується на функціонуванні різних аналізаторів, зокрема слухового. Авторка стверджує, що дефіцит слухового сприймання може призвести до затримки мовленнєвого розвитку або навіть до його порушень. У сучасних дослідженнях доведено, що слуховий гнозис є фундаментальною складовою формування мовлення [8].

А. М. Богуш підкреслює, що слухове сприймання забезпечує спроможність дитини розрізняти звуки, їхню інтонацію та ритміку. Вона зазначає, що у дітей із порушеннями слухового гнозису часто спостерігаються труднощі в артикуляції, зниження словникового запасу та проблеми із засвоєнням граматичних структур [3].

О. М. Данилевич наголошує, що слухова система відіграє визначальну роль у сприйнятті мови, а її порушення безпосередньо впливають на формування фонематичного слуху та розвиток лексико-граматичних конструкцій [7].

Порушення слухового гнозису проявляється у таких особливостях:

- Недостатньої здатності розрізняти близькі за звучанням фонеми.
- Труднощів у розпізнаванні мовлення в шумному середовищі.
- Обмеженого розуміння інтонаційних особливостей мовлення.

На думку І. С. Марченко, такі порушення можуть спричиняти дислексію,

дисграфію та загальну затримку мовленнєвого розвитку. Вона зазначає: «Слуховий гнозис безпосередньо пов'язаний із якістю мовленнєвої продукції та швидкістю опанування дитиною фонетико-фонематичної системи» [18, с. 244].

Як зазначає О. В. Белова, розвиток слухового гнозису «відкриває доступ до саморегуляції звуковимови, що є ключем до успішної логопедичної корекції» [2, с. 34].

Завдяки вдосконаленню слухової чутливості, діти починають помічати розбіжності між власним мовленням і мовленням дорослого, прагнуть до самовиправлення, що значно прискорює корекційний процес.

Слуховий гнозис як механізм аудитивної опори мовлення

У нормі мовлення розвивається на основі чітко диференційованих слухових вражень. Саме слуховий гнозис забезпечує:

- виокремлення звуків мовлення із загального звукового потоку;
- аналіз структури мовних сигналів (звук—склад—слово—фраза);
- узгодження слухової інформації з артикулюванням;
- контроль за правильністю звуковимови;
- осмислення мовного повідомлення через інтонацію, паузування, наголос.

У роботах Tallal et al. стверджується, що «без точного тимчасового сприймання звукових сигналів мозок дитини не може побудувати точну фонологічну репрезентацію слова» [42, с. 39].

Вплив слухового гнозису на складові мовлення

1. Звукова сторона мовлення (фонетика, фонологія): Слуховий гнозис забезпечує розрізнення подібних звуків, визначення їхньої позиції в слові, правильне відтворення та засвоєння.

Результат: подолання дислалій, дизартричних спотворень, відновлення зв'язку між слухом і мовленням.

2. Лексика і граматики: чим точніше дитина сприймає слова, тим легше вона запам'ятовує значення, структуру і контекст їх вживання.

Результат: розширення словникового запасу, засвоєння морфологічних норм, розвиток узгодження слів у реченні.

3. Зв'язне мовлення: розуміння ритму, інтонації та логічного наголосу допомагає дитині будувати осмислені висловлювання, дотримуватись логіки розповіді.

Результат: підвищення якості монологічного і діалогічного мовлення, емоційна виразність, структурованість.

4. Мовленнєве слухання: формується здатність концентруватися на мовленні співрозмовника, розпізнавати нюанси висловлювання.

Результат: покращення комунікативної взаємодії, розвиток активного слухання, емпатії.

Основні причини порушень слухового гнозису

1. Нейрофізіологічні фактори

Згідно з Н. С. Гавриловою, до основних нейрофізіологічних причин порушень слухового гнозису належать ураження центральних відділів слухової системи, зокрема, вторинної слухової кори, що відповідає за обробку складних акустичних сигналів [8]. Такі ураження можуть бути наслідком інсультів, черепно-мозкових травм або нейродегенеративних захворювань, таких як хвороба Альцгеймера.

2. Генетичні та вроджені фактори

Вроджені аномалії розвитку слухового аналізатора також можуть викликати порушення слухового гнозису. Наприклад, генетичні мутації, пов'язані з розвитком кори головного мозку, можуть призводити до дефіциту слухового сприйняття.

3. Психогенні фактори

За словами Л. О. Калмикової, порушення слухового гнозису можуть мати психогенний характер, коли тривалі стреси або психологічні травми викликають функціональні розлади обробки звуків [13].

Етапи формування слухового гнозису за типового розвитку.

Етап 1 – розвиток базових акустичних властивостей сприймання звуків. Вік: від народження до 1 року.

На ранніх стадіях формуються такі характеристики, як сприймання частоти,

тембру, інтенсивності і тимчасових параметрів звуку. Як показали дослідження Р. Tallal, ці навички розвиваються автономно, незалежно від рівня робочої пам'яті та уваги [42].

Етап 2 – становлення невербального (побутового) слухового гнозису. Вік: приблизно 1–3 роки.

Цей етап включає розпізнавання шумів, сигналів, інтонацій, просторової локалізації звуків.

Етап 3 – розвиток фонематичного гнозису. Вік: 3–5 років.

Інтегруючи елементи мовлення, діти набувають здатності розрізняти фонemi, склади та інтонації. Peretz I., Zatorre R. J. наочно описують, як у дошкільнят формується точне фонематичне сприймання, що є ключем до майбутньої грамотності [38].

Етап 4 – становлення здатності до розпізнавання мовних структур. Вік: 5–6 років.

На цьому рівні слуховий гнозис охоплює аналіз мовних фраз, ритму пропозицій, інтонаційних моделей. Це необхідне для розуміння мови як структури і для розвитку слухо-мовленнєвої пам'яті.

Етап 5 – розвиток аналітико-синтетичного слухового гнозису. Вік: 6–7 років.

Фінальна стадія включає здатність аналізувати та синтезувати звуки: порівнювати, класифікувати, змінювати фонематичну структуру слова. Формування цих умінь свідчить про розвиток аналітичного мислення та мовленнєвої компетентності.

Узагальнююче теоретичне вивчення слухового гнозису як фізіологічної основи мовленнєвого розвитку встановлено такі складові: слуховий гнозис немовленнєвих звуків та слуховий гнозис мовленнєвих звуків. До першого компоненту входять такі здатності: розпізнавання та диференціація немовленнєвих звуків (побутових, природніх), визначення джерела звуку, визначення ритму. До другого компоненту входять такі здатності: розпізнавання та диференціація мовних одиниць (фонем, складів, слів, речень); сприймання та розуміння інтонації

мовлення.

Розглянемо особливості слухового гнозису у дітей з мовленнєвими труднощами.

1.2. Особливості становлення слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами

Слухове сприймання є фундаментальною передумовою не лише для розвитку мовлення, а й для становлення когнітивної сфери дитини. У старшому дошкільному віці (5–6 років) відбувається якісний стрибок у розвитку всіх складових слухового аналізатора, що зумовлює розширення можливостей дитини у сфері комунікації, навчання, соціальної адаптації [10]. У старшому дошкільному віці слуховий аналізатор, як правило, є анатомічно дозрілим, однак функціональна зрілість коркових зон, пов'язаних із мовленням і пізнанням, ще формується. Тому діти цього віку вразливі до сенсорних перевантажень, складної мовленнєвої інтонації, перешкод для слухання (шуму, багатоголосся).

Розвиток слухового сприймання за нормативного розвитку передбачає, що у старшому дошкільному віці вже сформовані базові аудитивні функції:

- здатність визначити напрямок джерела звуку;
- вміння зосереджуватись на окремому звуковому сигналі;
- здатність зберігати й відтворювати послідовність звуків або слів;
- здатність точно розрізняти звуки мови (фонем), що відрізняють значення слів;
- розуміння емоційного змісту, переданого через інтонацію.

Peretz та Zatorre відзначають, що до цього віку діти здатні не лише розпізнавати звуки мовлення, а й виконувати їх категоризацію (наприклад, розуміти, що [п] і [б] — різні звуки, але належать до однієї акустичної групи — вибухових приголосних) [38].

Також у дітей цього віку значно вдосконалюється мовна слухова увага — вони здатні виділяти головне з мовного потоку, прогнозувати наступне слово або

інтонацію, утримувати в пам'яті цілі висловлювання.

Психологічні передумови аудитивного розвитку

Слухове сприймання тісно пов'язане з іншими когнітивними процесами, такими як:

Увага – підтримує концентрацію на звуковому сигналі;

Пам'ять – необхідна для збереження звукового образу;

Мислення – дозволяє інтерпретувати почуте;

Уява – доповнює слуховий образ емоційно-сенсорними компонентами.

На думку І. С. Марченко, формування слухового сприймання тісно інтегрується із загальним психічним розвитком дитини, а дефіцити в одній сфері можуть гальмувати розвиток усієї системи слухової обробки [18].

Слуховий гнозис як інструмент самоконтролю та самокорекції

Особливу роль слуховий гнозис відіграє у становленні аудитивного самоконтролю, який є внутрішнім механізмом корекції мовлення. У дітей із ЗНМ або дизартрією часто спостерігається несформованість цього механізму

— вони не чують власних помилок, не здатні їх усвідомити й виправити.

Фактори, що впливають на розвиток слухового сприймання

Біологічні чинники – стан слухового аналізатора, особливості розвитку кори головного мозку.

Середовищні чинники – мовленнєве оточення, наявність або відсутність мовної стимуляції, культура слухання в сім'ї.

Педагогічний вплив – наявність слухових і мовленнєвих вправ у дошкільній програмі.

Індивідуальні особливості – темп психічного розвитку, тип нервової системи, мотивація до спілкування.

Ознаки неблагополуччя слухового сприймання

Навіть за збереженої слухової функції, у дитини можуть спостерігатись ознаки порушеного аудитивного розвитку:

потреба у багаторазовому повторенні вказівок;

сплутування подібних слів або фонем;

труднощі в утриманні слухової уваги;
неадекватне реагування на інтонаційні зміни;
затримки у мовленнєвому розвитку.

О. М. Данилевич відзначає, що саме невербальні компоненти слухового сприймання – шум, інтонація, тембр часто ігноруються у дітей з труднощами слухового аналізу, що ускладнює не лише комунікацію, а й соціальні контакти [7].

Слуховий гнозис є фундаментом для формування мовлення, а також – навпаки – активне мовленнєве функціонування стимулює розвиток гностичних слухових процесів. У дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями формування слухового гнозису часто відбувається із суттєвими труднощами або деформаціями. Ці труднощі можуть бути як наслідком порушень розвитку центральної нервової системи, так і результатом недостатньої мовної стимуляції [1].

Дослідники виокремлюють такі взаємні впливи мовленнєвих порушень на слуховий гнозис у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Порушення фонематичної диференціації

Дитина з ФФН (фонетико-фонематичними порушеннями) не може точно розпізнавати близькі за звучанням фонemi (наприклад, [ш]-[с], [б]-[п], [р]-[л]). Це є показником порушеного фонематичного гнозису. Через це формуються неправильні звукові образи слів, спотворюється словниковий запас, ускладнюється розвиток граматики.

Недостатність аудитивного контролю

На думку О. В. Белової, діти з дизартрією часто не здатні почути та виправити власну мовленнєву помилку. Через це не формується внутрішня корекція — тобто слуховий контроль — що поглиблює і закріплює дефекти звуковимови [2].

Невміння зіставити звук і значення

У дітей з алалією або ЗНМ значно ослаблене семантичне кодування. Вони часто не співвідносять звук зі словом, не впізнають слова за першими складами, мають труднощі в розумінні подібних за звучанням лексем (наприклад, «муха» — «рука»). Це свідчить про дефіцит фонемно- семантичного компонента слухового

гнозису.

Обмежена мовна практика

Діти з затримкою мовлення мають менше можливостей практикувати активне слухання й мовлення. Без регулярного мовного збагачення не формуються нейронні зв'язки між слуховою й мовленнєвою зонами кори (Verbal-Auditory Loop), що підтверджують роботи Tallal et al. [42].

Порушення слухового гнозису в дітей з мовленнєвими труднощами мають складну, багатовимірну структуру. Вони можуть проявлятися як у вигляді загального зниження здатності до розпізнавання звуків, так і у вигляді вибіркового дефіцитів – наприклад, розлади фонематичного сприймання, інтонаційної чутливості чи аудитивної уваги. Ці порушення не лише поглиблюють мовленнєву недостатність, а й перешкоджають формуванню повноцінної комунікативної компетентності.

Загальна характеристика слухових гностичних порушень

У дітей з мовленнєвими труднощами найбільш типові порушення стосуються фонематичного гнозису, аналітико-синтетичних операцій та інтонаційного слуху.

Типи порушень слухового гнозису

1. Порушення невербального слухового гнозису

Ці труднощі характерні для дітей з загальним недорозвиненням мовлення та алалією.

Основні прояви:

неспроможність впізнати знайомі побутові звуки (наприклад, дзвінок у двері, звук води);

слабка слухова орієнтація у просторі;

складність у розрізненні гучності, тембру, тривалості немовленнєвих сигналів.

Наслідки:

Зниження чутливості до зовнішніх стимулів, проблеми із соціальним орієнтуванням, тривожність, ізолюваність.

2. Фонематичні порушення

Це найпоширеніший вид порушень у дітей з ФФН, ЗНМ та дизартрією.

Основні прояви:

труднощі у розпізнаванні фонем, особливо подібних за звучанням ([б]–[п], [с]–[ш], [т]–[д]);

змішування фонем у мовленні та сприйманні;

неточне відтворення почутих звуків, складів;

нездатність визначити місце звуку в слові. Наслідки:

Порушення звуковимови, проблеми в читанні та письмі, низький рівень фонематичного аналізу та синтезу.

«Діти з порушенням фонематичного гнозису не розрізняють навіть прості опозиції, наприклад [с]–[ш], що призводить до стійкої дислалії та труднощів у навчанні грамоти», – зазначає Богуш А. М. [5, с. 80].

Порушення аналітико-синтетичного слухового гнозису

Цей тип дефіциту виявляється у дітей з ЗНМ III рівня, а також у дітей, що не мають очевидних органічних порушень, але демонструють стійкі труднощі в аналізі мовленнєвих структур.

Прояви:

труднощі у поділі слів на склади або звуки;

неможливість визначити перший/останній звук у слові;

неспроможність зіставити звуки або слова за схожістю/відмінністю.

Наслідки:

Порушення фонематичного аналізу, проблеми в читанні, неусвідомлення структури мови як системи

3. Інтонаційна гностична недостатність

Особливо часто зустрічається у дітей із логоневрозами та моторною алалією.

Прояви:

нездатність розпізнати емоційне забарвлення мовлення (гнів, здивування, радість);

одноманітна інтонація у власному мовленні;

труднощі в розрізненні комунікативних типів речень (питальне, окличне, розповідне).

Жукова О. С. підкреслює, що «порушення інтонаційного сприймання призводить до дефіциту емоційної взаємодії та комунікативної розгубленості дитини» [12, с. 116].

Відповідно до нейропсихологічної моделі розвитку мовлення, слуховий гнозис включає кілька взаємопов'язаних функціональних компонентів: первинне розпізнавання звуків, фонематичну диференціацію, слухову увагу, артикуляційно-слухову координацію, інтонаційне сприймання.

Особливості поєднання порушень

У більшості дітей з мовленнєвими труднощами порушення слухового гнозису не ізольовані, а проявляються комплексно. Наприклад, дитина може мати:

- низький рівень фонематичного сприймання (не розрізняє звуки);
- слабку інтонаційну чутливість (не впізнає емоцію в голосі);
- дефіцит аудитивної пам'яті (не може повторити почуте).

Tallal пояснює це як наслідок нейрофункціонального порушення тимчасової обробки звукових сигналів, тобто дитина повільно або неточно переробляє аудитивну інформацію [42].

До діагностичних ознак **порушень слухового гнозису** у дітей дошкільного віку включають такі прояви:

- складність у виконанні завдань типу «вгадай звук», «порівняй звуки»;
- потребу у багаторазовому повторенні звукового стимулу;
- невміння виділити звуки в слові;
- стереотипні помилки навіть при наочній підтримці;
- ігнорування інтонацій, злиту вимову.

Порівняльний аналіз розвитку слухового гнозису у дітей з типовим розвитком та дітей із мовленнєвими труднощами дає змогу глибше зрозуміти специфіку відхилень і визначити орієнтири для цілеспрямованої корекційної роботи. У старшому дошкільному віці слуховий гнозис виконує не лише сенсорну функцію, а й виступає базисом мовленнєвого, когнітивного та емоційного

розвитку.

У дітей із типовим розвитком слуховий гнозис характеризується:

- високою точністю фонематичної диференціації;
- стійкою здатністю до впізнавання й відтворення складних звукових образів;
- добре розвиненою інтонаційною та ритмічною чутливістю;
- здатністю до аналітико-синтетичних операцій (аналіз і синтез складів, слів, речень);
- розвиненою слуховою пам'яттю та увагою.

Такі діти легко орієнтуються в мовному потоці, здатні виокремити фонему, прогнозувати завершення фрази, розуміють інтонаційне навантаження речень, сприймають гумор, іронію, звертання.

Згідно з даними досліджень Zatorre et al., у дітей 5–6 років з нормотиповим розвитком вже функціонально активні обидва мовно-слухові шляхи: вентральний, відповідальний за семантичне розпізнавання, та дорсальний, пов'язаний з артикуляційною репрезентацією звуків [45].

На відміну від дітей з типовим розвитком, діти з мовленнєвими труднощами демонструють:

- нестійке або спотворене фонематичне розрізнення;
- невміння виконувати звуковий або складовий аналіз слова;
- низький рівень інтонаційної чутливості;
- високу втомлюваність під час слухових завдань;
- знижену аудитивну пам'ять та увагу;
- використання компенсаторних стратегій (відгадування, зорові підказки замість слухового аналізу) [9].

Temple зазначає, що в таких дітей часто спостерігається «сенсомоторна роз'єднаність» – нездатність поєднати слухове сприймання із моторним (артикуляційним) повторенням, обмежує формування фонологічної системи [43, с. 106].

Аналіз наукової літератури, присвяченої розвитку слухового гнозису в дітей

старшого дошкільного віку, виявив тісний зв'язок між порушенням слухового сприймання мовленнєвими труднощами. Зокрема, слуховий гнозис безпосередньо впливає на формування фонематичного слуху, мовлення і навіть загальну пізнавальну діяльність дитини.

У працях Л. І. Фомічової, А. М. Богуш зазначається, що саме повноцінне функціонування слухового аналізатора створює передумови для розвитку мовленнєвої діяльності, усвідомлення звукової структури мови, оволодіння фонематичними процесами, а в подальшому – і грамотністю [3; 4; 5; 6; 32].

Роль у профілактиці вторинних порушень

Порушення слухового гнозису у дітей, залишене без уваги, може призводити до:

дислексії – труднощів в освоєнні читання через невміння звуко- буквеного аналізу;

дисграфії – труднощів з письмом через нестійкість фонематичного слуху;
затримки когнітивного розвитку – через дефіцит мовної опосередкованості мислення;

емоційно-поведінкових проблем – через невпевненість у власному мовленні, проблеми в комунікації.

Таким чином, узагальнюючи теоретичний аналіз наукових досліджень щодо особливостей становлення слухового гнозису дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами, можна констатувати про потребу цих дітей у системній логопедичній допомозі. Цілеспрямоване формування слухового гнозису у старшому дошкільному віці дає можливість усунути або попередити виникнення цих вторинних розладів до початку шкільного навчання.

1.3. Аналіз підходів до формування слухового гнозису в сучасній педагогіці та логопедії.

Н. М. Бабич зазначає, що слуховий гнозис є важливою складовою процесу сприйняття та розпізнавання звуків, яка забезпечує комунікативні навички та впливає на розвиток мовлення. Авторка підкреслює, що у педагогічній та корекційній практиці застосовуються різноманітні методи розвитку слухового гнозису, які сприяють формуванню фонематичного слуху та розширенню акустичного досвіду. Дослідження в цій сфері демонструють ефективність традиційних методів, зокрема слухових диктантів, вправ на розрізнення звуків, а також використання музичних засобів [1].

С. Максименко наголошує, що традиційні методи розвитку слухового гнозису включають слухові диктанти, під час яких діти або дорослі відтворюють почуті слова чи речення. Автор зазначає, що така практика дозволяє покращити навички диференціації звуків та сприяє формуванню фонематичного слуху [19].

І. Г. Семененко стверджує, що музика має значний вплив на розвиток слухового гнозису. Дослідник підкреслює, що використання музичних ігор, ритмічних вправ і співу сприяє покращенню здатності розпізнавати висоту, тембр та ритм звуків [24]. Музичні заняття допомагають формувати вміння диференціювати звуки та покращують акустичну пам'ять.

Л. І. Лісова підкреслює, що метод контрастних пар ґрунтується на порівнянні слів або звуків, які мають подібну або відмінну акустичну структуру. Автор вказує, що завдяки цьому слухачі навчаються розрізняти звуки, що сприяє розвитку фонематичного сприйняття [15].

Використання сучасних педагогічних технологій, таких як ігрові методи, мультимедійні засоби та інтерактивні вправи, сприяє покращенню процесу сприйняття та аналізу звукової інформації.

Ігрові методи у розвитку слухового гнозису

Ігрові методи відіграють важливу роль у навчальному процесі, оскільки вони дозволяють дітям у невимушеній формі розвивати свої слухові навички. Згідно з дослідженнями Ж. Піаже, гра є провідною діяльністю дошкільного віку, що сприяє

когнітивному розвитку дитини [39].

Одним із ефективних методів є використання аудіоігор, де діти навчаються розрізняти звуки природи, музичні інструменти або мовні фрази. Наприклад, гра "Вгадай звук" розвиває здатність розрізняти різні аудіальні сигнали та сприяє розвитку фонематичного слуху.

Мультимедійні засоби у навчанні

Застосування мультимедійних технологій дозволяє урізноманітнити освітній процес і зробити його більш інтерактивним. Використання аудіовізуальних засобів, таких як електронні підручники, навчальні відео та мобільні додатки, сприяє глибшому засвоєнню матеріалу.

Наприклад, використання інтерактивних електронних програм, які поєднують звук, зображення та анімацію, значно підвищує рівень слухової диференціації у дітей.

Інтерактивні вправи як засіб розвитку слухового гнозису

Інтерактивні вправи дозволяють дітям не тільки пасивно сприймати інформацію, а й активно взаємодіяти з нею. Це можуть бути завдання, що передбачають повторення звуків, їхню класифікацію чи співставлення з відповідними візуальними образами.

На думку U. Goswami, одним із ефективних методів є "аудіодиктанти", під час яких дитина прослуховує певний звуковий ряд і записує або малює почуте. Також популярністю користуються інтерактивні дошки та планшети, що дозволяють виконувати вправи на розрізнення звуків у режимі реального часу [32].

Логоритміка є важливою методикою корекційної педагогіки, що поєднує елементи музики, руху та мовлення. Вона активно використовується для розвитку слухового сприймання у дітей з мовленнєвими порушеннями. Як зазначає О. С. Бойко, логоритмічні заняття розглядаються як ефективний засіб розвитку слухової уваги, ритму мовлення та загальної координації рухів [6].

Л. І. Фомічова підкреслює, що логоритміка – це система педагогічних і терапевтичних методів, спрямованих на розвиток мовлення через музично- рухові вправи. Основні елементи логоритміки включають:

- музичний ритм як основу мовленнєвої діяльності;
- поєднання рухових і мовленнєвих завдань;
- розвиток дихальної координації та артикуляції [28].

Логоритміка базується на таких наукових підходах:

- Психофізіологічний підхід: дослідження О.В. Белова доводять, що ритм і рухи активують мовленнєві зони мозку, сприяючи їхньому розвитку [2];
- Когнітивно-розвитковий підхід: за словами О. М. Данилевич логоритмічні вправи покращують когнітивні процеси, що впливають на мовленнєве формування [7];
- Музично-педагогічний підхід: на думку І. Г. Семененко, використання музики та ритму в навчанні дітей з особливими освітніми потребами [24].

Як зазначає у своїх дослідженнях О. С. Жукова, логоритмічні заняття включають такі форми роботи:

- ритмічні вправи на координацію рухів і мовлення;
- ігри з елементами танцю та пісенно-ритмічні вправи;
- дихальна та артикуляційна гімнастика з музичним супроводом [12].

Практичні заняття з логоритміки дозволяють підвищити рівень мовленнєвої активності, сприяють розвитку фонематичного слуху, координації рухів та формуванню навичок правильного мовлення.

Логоритмічні вправи сприяють удосконаленню слухової уваги, диференціації звуків та ритмічних структур мовлення. Основні принципи впливу логоритміки на слухове сприймання включають:

- Ритмічні вправи, які допомагають розвинути здатність сприймати мовленнєвий потік та прогнозувати його структуру;
- Поєднання рухів та звуків, що активує слухові центри мозку та сприяє кращому засвоєнню фонетичних особливостей мови;
- Музично-ритмічні ігри, які покращують фонематичний слух та

сприяють диференціації звуків мовлення.

За результатами досліджень О. М. Данилевич, проведених серед дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення, встановлено, що регулярні заняття з логоритміки сприяють покращенню здатності розрізняти звуки, розуміти інтонаційну структуру мовлення та правильно відтворювати мовленнєві одиниці [7]. Практичне застосування логоритміки довело її ефективність у корекції слухового сприймання дітей із фонетико-фонематичними порушеннями мовлення.

У практичній діяльності логоритміка використовується в корекційних дитячих закладах, загальноосвітніх школах і центрах логопедичної допомоги. В. Гавриш доведено, що систематичні заняття логоритмікою покращують фонематичний слух, розвивають артикуляційний апарат і сприяють формуванню правильного мовленнєвого дихання [11]. Наприклад, у дослідженні О. С. Коваленко встановлено, що логоритмічні вправи сприяють зниженню рівня мовленнєвих порушень у дітей із дислексією та дизартрією [14].

До основних методів логоритміки належать:

- Ритмізація мовлення через поєднання з музикою;
- Використання рухових вправ для активізації мовленнєвої діяльності;
- Дихальні вправи та артикуляційна гімнастика.

Висновки до першого розділу

У першому розділі магістерської роботи було розглянуто теоретичні засади проблеми формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку. Аналіз наукових джерел дозволив визначити основні поняття, особливості та методологічні підходи до дослідження слухового гнозису та його ролі у мовленнєвому розвитку.

В підрозділі 1.1 з'ясовано, що слуховий гнозис є ключовим психофізіологічним механізмом мовленнєвого розвитку, який забезпечує диференціацію, ідентифікацію та інтерпретацію звуків мовного і немовного походження. Виокремлено два компоненти: слуховий гнозис немовленнєвих та мовленнєвих звуків, які уточнено у таких параметрах: розпізнавання та

диференціація немовленнєвих звуків (побутових, природніх), визначення джерела звуку, визначення ритму; розпізнання та диференціація мовних одиниць (фонем, складів, слів, речень), сприймання та розуміння інтонації мовлення.

У підрозділі 1.2 проаналізовано особливості слухового гнозису у дітей з мовленнєвими труднощами, зокрема виявлено типовий спектр порушень: фонематичних, інтонаційних та аналітико-синтетичних. У підрозділі 1.3 узагальнено сучасні підходи до формування слухового гнозису, серед яких провідну роль відіграють логоритмічні, музично-рухові, ігрові та мультимедійні методи.

Таким чином, перше завдання магістерського дослідження – проаналізувати теоретичні засади вивчення слухового гнозису, його значення для мовленнєвого розвитку та особливості формування у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами – було реалізоване шляхом системного аналізу наукових джерел, класифікації порушень та виокремлення ефективних корекційних методик.

РОЗДІЛ 2.

ВИЗНАЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ СЛУХОВОГО ГНОЗИСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

2.1. Розроблення діагностичного інструментарію для визначення стану сформованості слухового гнозису дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами

Мета емпіричного етапу дослідження – виявити стан сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Завдання емпіричного етапу дослідження:

1. Визначити критерії та показники сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
2. Провести діагностичне дослідження із залученням дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.
3. Проаналізувати отримані результати для встановлення рівнів сформованості слухового гнозису у досліджуваної вибірки.

На думку Л. І. Фомічової, діти з порушеннями мовлення потребують використання спеціально розроблених інструментів обстеження слухового сприймання, які враховують вікові й індивідуальні особливості таких дітей. Зокрема, ефективними є завдання, що включають поєднання мовленнєвого й немовленнєвого матеріалу, елементи гри та чітку систему оцінювання [32].

Саме тому виникла потреба у створенні діагностичного інструментарію, який дасть змогу виявити зміст стану сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами. Сучасна логопедична практика має низку методик, спрямованих на вивчення слухового сприймання, але вони або не враховують вікових особливостей дошкільників, або не адаптовані до дітей із мовленнєвими порушеннями. Крім того, більшість з них досліджують лише окремі аспекти: розпізнавання мовленнєвих звуків чи фонематичне сприймання. На цьому етапі дослідження метою є вивчення немовленнєвого і мовленнєвого компонентів

слухового гнозису дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Наукові публікації дають чітке уявлення про важливість діагностики слухового гнозису, але практичного інструменту, який би допоміг логопеду або дефектологу оцінити цей процес у реальній роботі з дітьми, поки що немає. Саме ця прогалина в методичному забезпеченні і спонукала розробити діагностичні завдання, для виявлення як сформованих аспектів, так і несформованих.

На підставі праць українських та зарубіжних дослідників (А. М. Богуш, Л. І. Фомічова, Р. Tallal, R. Zatorre) визначено принципи, якими слід керуватися при діагностиці слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами:

- відповідність віковим особливостям дошкільника;
- опора на ігрову мотивацію;
- забезпечення індивідуалізації завдань залежно від мовленнєвих труднощів дитини;
- обов'язкова оцінка не лише результату, а й процесу виконання (поведінки, часу реакції, рівня самостійності);
- можливість використання результатів діагностики для побудови індивідуального корекційного маршруту.

Для забезпечення достовірності результатів обстеження слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами необхідно дотримуватися ряду методичних вимог. Вони стосуються підготовки дитини до діагностики, умов її проведення, а також особливостей оцінювання результатів.

1. Підготовка до обстеження.

Перед початком діагностики варто налагодити емоційний контакт з дитиною, створити спокійну та дружню атмосферу, забезпечити позитивне налаштування.

Дитині необхідно пояснити, що на неї чекає цікава гра, в якій вона слухатиме, дивитиметься на картинки, відповідатиме жестами або словами.

Рекомендується провести короткий вступний етап – розминку, у вигляді простих завдань на слухову увагу (наприклад: «Якщо почуєш дзвіночок – плесни в

долоні»).

2. Умови проведення.

Обстеження проводиться індивідуально в добре освітленому, тихому приміщенні, без сторонніх шумів.

Тривалість одного діагностичного заняття не повинна перевищувати 15–20 хвилин. За потреби тестування можна розбити на 2–3 підходи, залежно від рівня втомлюваності дитини.

Матеріал для завдань (картинки, предмети, звукові файли) слід підготувати заздалегідь. Зображення мають бути якісні, реалістичні, знайомі дитині.

3. Особливості інструктажу.

Інструкції мають бути простими, чіткими, короткими, з поясненням на прикладі. Наприклад: «Ось картинки. Я скажу слово, а ти покажи, де воно».

Якщо дитина не реагує з першого разу — дозволяється одноразове повторення інструкції або уточнення: «Подумай ще», «Послухай уважно».

Не рекомендується багаторазове повторення чи виправлення відповіді — це може спотворити результати.

4. Врахування особливостей поведінки дитини під час обстеження.

Фіксуються не лише правильні чи неправильні відповіді, а й поведінка дитини: впевненість/невпевненість, наявність чи відсутність зосередженості під час виконання завдань

У разі стійкої втоми, відволікання, опору — обстеження переривається і переноситься на інший час.

5. Індивідуалізація матеріалу.

Підбір пар слів для диференціації звуків має бути індивідуальним, залежно від помилок дитини у мовленні (наприклад, якщо дитина плутає [п]–[б], добираються відповідні пари).

У разі складнощів із розумінням слова — його можна замінити синонімом або супроводити жестом.

6. Оцінювання результатів.

Оцінка здійснюється за шкалою від 0 до 5 балів для кожного завдання,

відповідно до рівня самостійності, правильності та потреби в допомозі.

Для уникнення суб'єктивності важливо дотримуватися єдиних критеріїв оцінювання (описані в діагностичному інструментарії).

Підсумковий результат підраховується як сума балів за всі 5 завдань.

Оцінювання: виконання кожного діагностичне завдання оцінювалось від 0 до 5 балів залежно від рівня самостійності та правильності. Система оцінювання:

5 балів – чітке і правильне самостійне виконання завдань;

4 бали – правильне виконання за допомогою дорослого (1-2 підказки, «Подумай ще»);

3 бали – половину завдань виконує самостійно, іншу половину з допомогою дорослого;

2 бали – виконує одне завдання самостійно, інші з допомогою дорослого; 1 бал – виконує тільки з допомогою дорослого;

0 балів – неможливість виконати завдання навіть з другої-третьої спроби.

Задля розв'язання практичних завдань і досягнення поставленої мети було розроблено діагностичні завдання для визначення стану сформованості слухового гнозису дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Діагностичне завдання 1. Визначення сприймання ізольованих звуків.

Мета: виявити здатність дитини диференціювати окремі звуки.

Інструкція: «Давай пограємо в пастки. Слухай мене уважно. Якщо почуєш звук [а] ([п], [с], [з], [р]), плесни в долоні.»

Мовний матеріал: серії ізольованих звуків (повний повний матеріал для проведення цього діагностичного завдання подано в додатку А).

Діагностичне завдання 2. Повторення складів з опозиційними звуками.

Мета: перевірити вміння дитини повторювати склади зі звуками, які диференціюються.

Інструкція: «Послухай і повтори за мною: па, ба, да, ва. Тепер ще раз: ма, жа, со, ту...».

Мовний матеріал: серії складів (повний мовний матеріал для проведення цього діагностичного завдання подано в додатку Б).

Діагностичне завдання 3. Диференціація опозиційних звуків (не плутаються у мовленні).

Мета: виявити слухову увагу та сприймання фонематичних опозицій.

Інструкція: «Я буду називати слова, а ти показуй відповідні картинки.

Покажи, де коза, а де злива.»

Мовний матеріал: пари картинок зі словами-паронімами (повний мовний матеріал для проведення цього діагностичного завдання подано в додатку В).

Діагностичне завдання 4. Диференціація звуків, що змішуються у мовленні.

Мета: з'ясувати, чи здатна дитина розрізняти глухі-дзвінкі приголосні звуки, які вона плутає у мовленні.

Інструкція: «Пограймо в гру. Покажи, де душ, а де туш; де трава, а де дрова».

Мовний матеріал: пари картинок із словами, що містять звуки, які дитина плутає (повний мовний матеріал для проведення цього діагностичного завдання подано в додатку Г).

Діагностичне завдання 5. Диференціація звуків у словах.

Мета: перевірити вміння дитини виявляти звуки в різній позиції слова (на початку, в середині, в кінці).

Інструкція: «Ось картинки. Якщо почуєш у слові звук [с] ([з], [л], [ш], [ц]), вибери відповідну картинку.»

Мовний матеріал: картинки з предметами (собака, зебра, ложка, шапка, сонце, цап тощо).

Діагностичне завдання 6. Впізнавання звуків навколишнього середовища.

Мета: визначити рівень сформованості невербального слухового гнозису.

Інструкція: «Послухай і скажи, що це звучить. Я включу звук — ти здогадайся.»

Мовний матеріал: записи звуків: дзвінок у двері, вода тече, машина, собака гавкає, пташка співає, годинник цокає тощо.

Діагностичне завдання 7. Розрізнення ритмів

Мета: дослідити ритмічне слухове сприймання, важливе для формування мовного ритму.

Інструкція: «Я простукаю два ритми. Послухай уважно і скажи, вони однакові чи різні.»

Мовний матеріал: серії з 5 пар ритмів, простуканих долонею або паличкою (напр. «тук-тук–пауза–тук» і «тук–тук–тук»).

Оцінювання: 1 бал – правильна відповідь, 0 – помилка. Максимальна оцінка 5 балів.

Діагностичне завдання 8. *Розпізнавання інтонації у мовленні. Мета:* оцінити інтонаційну складову вербального слухового гнозису.

Інструкція: «Я скажу одне й те саме речення по-різному. Скажи, з яким настроєм я це сказала: злий, радісний чи сумний.»

Мовний матеріал: речення нейтрального змісту («Мама прийшла», «Дивись, пташка») з різною інтонацією.

Діагностичне завдання 9. *Встановлення порядку звуків.*

Мета: визначити здатність дитини сприймати й відтворювати послідовність звуків (розвиток слухової пам'яті); експериментатор відтворює 3–5 послідовних звуків, дитина має повторити порядок їх звучання.

Інструкція: «Послухай уважно і покажи, який звук був першим, а який – останнім».

Мовний матеріал: три звуки (плескання, дзенькіт, стукіт олівця по парті).

Діагностичне завдання 10. *Локалізація джерела звуку. Мета:* перевірити просторовий слуховий гнозис.

Інструкція: «Заплющ очі. Я зроблю звук у кімнаті. Покажи, з якого боку він лунає.»

Матеріал: дзвіночок, брязкальце, звук кришки, створюваний у різних точках кімнати.

Відповідно до теоретичного узагальнення та визначення структурних компонентів та їх складників слухового гнозису дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами представимо їх відповідність розроблених діагностичних завдань у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Відповідність діагностичних завдань структурним компонентам та їх складникам слухового гнозису дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами

Компонент слухового гнозису 1. Слуховий гнозис немовленнєвих звуків.	
<i>Складники компоненту</i>	Діагностичне завдання
Локалізація джерела звуку	№10
Послідовність та природа звуку	№9
Розрізнення ритмів	№7
Розрізнення немовленнєвих звуків (побутових, природніх)	№6
Компонент слухового гнозису 2. Слуховий гнозис мовленнєвих звуків.	
<i>Складники компоненту</i>	Діагностичне завдання
Розпізнання ізольованих фонем	№1
Розпізнання фонем у різних позиціях в слові	№5
Розпізнання опозиційних фонем	№3
Розпізнання пар глухі-дзвінкі фонemi	№4
Розпізнання і відтворення складів	№2
Розпізнання інтонації мовлення (на рівні речення)	№8

Для визначення рівнів стану сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами проводиться обрахунок суми балів за усіма діагностичними завданнями:

35–50 балів: достатній;

25–35 балів: середній;

12–24 балів: недостатній;

0–11 балів: низький.

На достатньому рівні сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами дитина виконує усі або більшість завдань правильно, допускаючи окремі помилки. Діти успішно диференціюють

окремі звуки, повторюють склади з цими звуками, успішно сприймає фонематичні позиції в словах, розрізняє глухі та дзвінки приголосні звуки, визначає приголосні звуки в різній позиції слова (на початку, в середині, в кінці). Загалом демонструють розуміння мовного матеріалу: розрізняють більшість звуків, може повторювати склади, визначати позицію звуку в слові, однак іноді виникають труднощі з розпізнаванням подібних за звучанням фонем (наприклад, глухих/дзвінких приголосних), спостерігаються неточності у виконанні складніших завдань.

На середньому рівні – дитина виконує завдання з певними труднощами: може плутати звуки, не завжди вірно повторює склади, має труднощі з визначенням місця звуку у слові. Диференціація глухих і дзвінких приголосних нестійка. Завдання на фонематичний аналіз виконуються частково або з опорою на підказки дорослого. Можливі стереотипні помилки. *На недостатньому рівні* сформованості слухового гнозису у дитини проявляється у виконанні завдань зі значними труднощами, керуючою допомогою дорослого. Спостерігається нестійке або фрагментарне розрізнення звуків, складнощі у повторенні складів, майже не виконує завдань на визначення позиції звуків. Часто замінює або пропускає звуки, не розрізняє

глухі та дзвінки приголосні. Потребує значної допомоги з боку дорослого.

На низькому рівні дитина майже не виконує завдань. Відсутнє розуміння фонематичного матеріалу: не розрізняє звуки, не повторює або перекручує склади, не визначає звуки в словах. Мовленнєва реакція неадекватна або відсутня. Не усвідомлення завдань навіть із допомогою дорослого.

Результати обстеження дозволяють не лише встановити рівень сформованості слухового гнозису, але й слугують основою для індивідуалізації корекційно-розвиткової роботи, визначення пріоритетних напрямів (робота над фонематичним слухом, диференціацією глухих/дзвінких тощо) та побудови індивідуального логопедичного маршруту.

2.2. Аналіз отриманих результатів

Метою констатувального експерименту було з'ясувати рівень сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами. Для цього застосовано комплекс діагностичних завдань, спрямованих на перевірку різних компонентів слухового сприймання: розпізнавання ізольованих звуків, повторення складів з опозиційними приголосними, диференціація паронімів, розрізнення змішуваних у мовленні фонем, визначення позиції звуків у слові тощо.

Отримані дані стали підґрунтям для якісного та кількісного аналізу, що дало змогу визначити рівні сформованості слухового гнозису за основними критеріями (точність, самостійність, швидкість виконання, здатність до самоконтролю). Аналіз проводився окремо для експериментальної та контрольної груп, що дозволило здійснити порівняльну характеристику їхніх показників і виокремити типові труднощі дітей із мовленнєвими порушеннями.

У результаті проведеного констатувального експерименту було отримано дані щодо рівня сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з різними видами дислалії. Обстеження охоплювало 10 дітей, що дало змогу визначити особливості їхнього слухового сприймання та виявити основні труднощі у цій сфері.

Підрахунок балів за діагностичними завданнями (сприймання ізольованих звуків, повторення складів, розпізнавання паронімів, визначення позиції звуку в слові тощо) дозволив виокремити чотири рівні сформованості слухового гнозису: достатній, середній та недостатній.

Достатній рівень продемонструвала лише одна дитина з контрольної групи. Вона змогла самостійно виконати більшість завдань: добре впізнавала звуки довкілля, правильно диференціювала опозиційні фонemi та відтворювала ритми. Труднощі виникали лише у визначенні інтонаційних відтінків та у диференціації звуків, що змішуються у власному мовленні.

Середній рівень зафіксовано у трьох дітей (одна дитина в контрольній групі та дві дитини в експериментальній). Такі діти розрізняли більшість ізольованих звуків, могли відтворювати склади та визначати порядок звуків, але робили це

повільно й іноді з помилками. Найбільші труднощі виникали у диференціації свистячих і шиплячих та розпізнаванні інтонацій.

Недостатній рівень виявлено у шістьох дітей. Вони частково справлялися із завданнями лише за допомогою дорослого. Такі діти часто плутали дзвінки та глухі приголосні, не завжди могли визначити позицію звука у слові, плутали свистячі та шиплячі. Їхнє слухове сприймання характеризувалося нестійкістю, а темп виконання завдань був уповільнений.

Низький рівень не виявлено.

Невербальний гнозис: у більшості дітей сформований краще: вони впізнавали знайомі побутові та природні звуки, однак плутали схожі за тембром і мали труднощі у визначенні гучності.

Фонематичний гнозис: виявився найбільш проблемним. Діти часто плутали близькі за звучанням фонеми ([с]–[ш], [р]–[л], [б]–[п]), не завжди могли визначити позицію звука у слові.

Результати визначення рівнів сформованості слухового гнозису за компонентами у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Рівні сформованості слухового гнозису за компонентами* (у %)

Рівні	Немовленнєвий слуховий гнозис, %	Немовленнєвий слуховий гнозис, %
Достатній	20	10
Середній	70	80
Недостатній	10	10
Низький	0	0

* – n=10

Дані таблиці засвідчили, що для компоненту «немовленнєвий слуховий гнозис» на достатньому рівні виявлено 20% дітей, на середньому – 70%, на недостатньому – 10%, на низькому – не виявлено.

Для компоненту «мовленнєвий слуховий гнозис» на достатньому рівні

виявлено 10% дітей, на середньому – 80%, на недостатньому – 10%, на низькому – не виявлено.

Таким чином, констатовано, що на достатньому рівні виявлено вищі показники за компонентом *«немовленнєвий слуховий гнозис»*, а на середньому – за компонентом *«мовленнєвий слуховий гнозис»*. Така ситуація може свідчити про сформовані кращі здатності сприймати та розрізняти немовленнєві звуки дітьми старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Узагальнені результати визначення рівнів сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами представлено на рисунку 2.1.

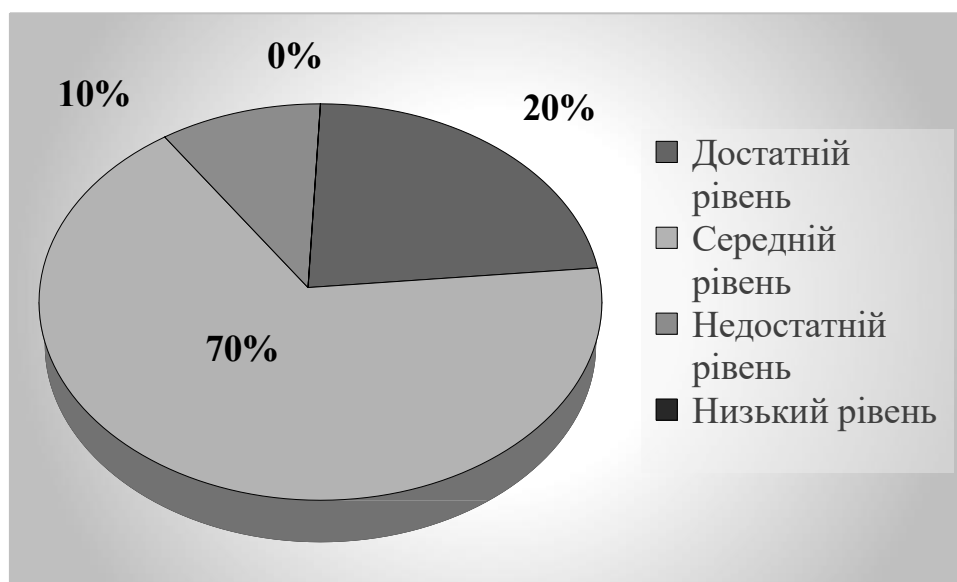

Рис. 2.1. Рівні сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами (у %), n=10

З рисунку видно, що 20% дітей характеризуються достатнім, 70% – середнім, 10% – недостатнім рівнем сформованості слухового гнозису в цілому. Низький рівень не виявлено. Такі результати свідчать про наявність значної кількості дітей з труднощами у формування слухового гнозису.

Найбільш типові труднощі, виявлені щодо слухового гнозису, у дітей з мовленнєвими порушеннями

1. Фонематичні помилки – труднощі у розрізненні подібних за звучанням фонем, що призводить до стійких дефектів звуковимови.

2. Низький рівень аудитивного контролю – діти не помічають власних помилок, не можуть їх виправити самостійно.
3. Слабка інтонаційна чутливість – труднощі у впізнаванні емоційного забарвлення мовлення та диференціації комунікативних типів речень.
4. Недостатня слухова пам'ять та увага – труднощі з утриманням інструкцій та послідовностей звуків.

Таким чином, отримані результати підтверджують актуальність проблеми та стали підґрунтям для розробки й апробації комплексу розвивальних занять із використанням засобів логоритміки.

Висновки до другого розділу

У другому розділі було здійснено констатувальний етап експериментального дослідження, спрямованого на виявлення рівня сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

1. Аналіз результатів діагностичних завдань показав, що переважна більшість дітей має середній рівень сформованості слухового гнозису, що свідчить про наявність системних труднощів слухового сприймання в даній категорії дітей.
2. Найбільш типові труднощі стосуються фонематичного гнозису: діти плутають подібні за звучанням звуки, не визначають їх позицію в слові, мають труднощі з інтонаційною диференціацією та збереженням акустичних ознак у пам'яті.
3. Порівняльний аналіз результатів визначення рівнів сформованості немовленнєвого та мовленнєвого компонентів слухового гнозису виявив що більшість дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами мають недостатній рівень сформованості слухового гнозису. Це проявляється у труднощах розрізнення немовленнєвих і мовленнєвих звуків, нестійкості фонематичних процесів, зниженій слуховій пам'яті та труднощах у сприйманні інтонаційних ознак мовлення.

4. Отримані результати стали основою для розробки комплексу розвивальних занять із формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

Таким чином, друге завдання магістерської роботи – провести констатувальний експеримент із метою виявлення особливостей сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями – виконано.

РОЗДІЛ 3.

КОМПЛЕКС ЗАНЯТЬ ІЗ ФОРМУВАННЯ СЛУХОВОГО ГНОЗИСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ЛОГОРИТМІКИ

3.1. Організація формувального експерименту.

Формувальний експеримент мав на меті перевірити ефективність розробленого комплексу логопедичних занять із використанням елементів логоритміки для розвитку слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами. Вибір саме логоритмічного підходу обумовлений його інтегративним характером: поєднанням слухових, мовленнєвих і рухових вправ, що сприяють активізації різних аналізаторних систем дитини, розвитку фонематичного слуху, уваги, пам'яті, а також корекції звуковимови.

Таким чином, головна мета експерименту полягала у визначенні, чи забезпечує комплекс занять позитивну динаміку у сформованості слухового гнозису, зокрема в аспектах:

- розрізнення мовних і немовних звуків;
- диференціації фонем та складів;
- розвитку слухової уваги та пам'яті;
- вдосконалення темпо-ритмічної організації мовлення.

Відповідно до визначеної мети були поставлені такі завдання:

Впровадити у практику роботи з дітьми експериментальної групи комплекс занять для слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами з елементами логоритміки «Слухаємо осінь».

Забезпечити системність та послідовність занять, що охоплюють різні аспекти слухового гнозису (розрізнення тривалості, висоти та сили звуку; розвиток фонематичного слуху; тренування слухо-рухової координації).

Спростерігати та фіксувати зміни у рівні сформованості слухового гнозису у дітей експериментальної групи протягом циклу занять.

Здійснити порівняння результатів експериментальної та контрольної груп

для визначення ефективності запропонованої методики.

Формувальний експеримент проводився на базі ТОВ «Київська гімназія «Міжнародна школа М'Андрик» (м. Київ), що забезпечило належні умови для реалізації циклу занять із використанням спеціально дібраного дидактичного та музичного матеріалу.

У дослідженні взяли участь 10 дітей старшого дошкільного віку (5–6 років) з мовленнєвими труднощами. На основі результатів констатувального експерименту було сформовано дві групи:

експериментальна група – 5 дітей, з якими проводився розроблений комплекс занять із логоритміки;

контрольна група – 5 дітей, які продовжували займатися за традиційною програмою без спеціально організованого логоритмічного впливу.

До організації та проведення експерименту були залучені логопед та вихователі. Робота з дітьми проводилася в ігровій формі, із застосуванням карток, ілюстрацій, музичних інструментів (бубон, маракаси, дзвіночки), аудіозаписів природних звуків, що забезпечувало високу емоційну привабливість занять.

Таким чином, експериментальна перевірка була організована як систематичний педагогічний вплив на дітей із метою цілеспрямованого формування слухового гнозису засобами логоритміки, що дало змогу простежити зміни у розвитку слухових і мовленнєвих навичок та оцінити результативність запропонованої методики.

У формувальному експерименті використовувався розроблений комплекс логопедичних занять із елементами логоритміки «Від краплинки до слова: слухаємо осінь», який наданий у додатку Ж.

Даний комплекс передбачав тематичні блоки, що поступово ускладнювали завдання, охоплюючи як невербальний, так і вербальний слуховий гнозис.

Ключові методичні принципи: інтегративність, поступовість, ігрова форма організації, варіативність методів. У межах експерименту застосовувалися вправи слухові, фонематичні, ритмічні, артикуляційно- дихальні та мовленнєво-рухові.

Методичний коментар до циклу занять.

Запропонований тематичний цикл логопедичних занять з елементами логоритміки «Від краплинки до слова: слухаємо осінь» розроблений для дітей старшого дошкільного віку (5–6 років) із дислалією.

Основна мета циклу – розвиток слухового гнозису як провідної передумови формування повноцінної мовленнєвої діяльності та корекції звуковимови.

Завдання циклу:

- формувати навички розрізнення акустичних характеристик звуків (довгий – короткий, високий – низький, тихий – голосний);
- розвивати фонематичний слух через диференціацію складів та схожих за звучанням слів;
- тренувати відчуття ритму й уміння узгоджувати мовлення з рухом;
- удосконалювати артикуляційно-дихальні навички;
- стимулювати розвиток уваги, слухової пам'яті, координації рухів;
- формувати позитивне емоційне ставлення до логопедичних занять.

Особливості змістового наповнення занять:

- У заняттях поєднано слухові, мовленнєві й рухові вправи, що підвищує ефективність засвоєння матеріалу.
- Використання осінньої тематики забезпечує емоційну привабливість та пізнавальний інтерес дітей.
- Логоритмічні елементи сприяють розвитку ритміко-інтонаційної сторони мовлення та загальної моторики.

Очікувані результати:

- покращення фонематичного сприймання й уміння дітей впізнавати та розрізняти звуки й склади;
- підвищення точності та виразності звуковимови;
- розвиток слухової уваги й пам'яті;
- формування вміння поєднувати мовлення з рухами;
- зростання інтересу до мовленнєвої діяльності та впевненості у власних можливостях.

Тематика занять відповідно до кожного тижня представлена у додатку Ж.

Умови проведення формувального експерименту:

Тривалість циклу занять – 4 тижні (по 3 заняття щотижня), загалом – 12 занять.

Тривалість одного заняття – 20–25 хвилин.

Кратність проведення – 3 рази на тиждень.

Матеріально-дидактичне забезпечення – музичні інструменти (дзвіночки, бубон, маракаси, барабан), картки з умовними зображеннями звуків, ілюстрації, аудіозаписи звуків природи й музичних фрагментів.

Учасники – заняття проводила дослідниця-логопед, вихователі надавали організаційну допомогу.

Етапи формувального експерименту:

Підготовчий етап – підбір і підготовка матеріалів, інструктаж вихователів, створення сприятливого середовища для занять.

Основний етап – систематичне проведення комплексу занять відповідно до програми, поступове ускладнення завдань, активне застосування ігрових і музично-ритмічних вправ.

Заключний етап – проведення повторної діагностики, аналіз змін у дітей експериментальної групи порівняно з контрольною, підготовка результатів для узагальнення у підрозділі 3.3.

Організація формувального експерименту забезпечила перевірку ефективності комплексу логопедичних занять із елементами логоритміки для розвитку слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами. Заняття проводила авторка дослідження, вихователі та логопед здійснювали підтримку. Визначені мета, завдання, умови та етапи створили необхідні передумови для подальшої оцінки результативності методики.

Розроблений комплекс занять був спрямований на цілеспрямоване формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами логоритміки. Його метою є:

розвиток здатності дітей розрізняти акустичні характеристики звуків

(гучність, висота, тривалість, тембр);

удосконалення фонематичного слуху як основи для корекції звуковимови та формування навичок читання й письма;

стимулювання слухової уваги, пам'яті й темпо-ритмічної організації мовлення;

формування позитивної мотивації до мовленнєвої діяльності через поєднання музики, рухів і мовлення.

Для досягнення визначеної мети було поставлено такі завдання:

1. Розвивальні завдання

формувати навички розрізнення звуків за висотою, тривалістю та силою звучання;

удосконалювати фонематичний слух через вправи з диференціації складів і близьких за звучанням слів;

тренувати відчуття ритму та координацію рухів із мовленням.

2. Корекційні завдання

здійснювати цілеспрямовану корекцію звуковимови дітей;

розвивати артикуляційно-дихальні навички;

активізувати слухо-рухову координацію як основу для аудитивного та мовленнєвого самоконтролю.

3. Виховні завдання

формувати інтерес до логопедичних занять та позитивне ставлення до мовленнєвої діяльності;

розвивати вміння слухати одне одного й працювати у колективі;

виховувати емоційну чутливість і виразність мовлення.

Комплекс логопедичних занять із елементами логоритміки «Від краплинки до слова: слухаємо осінь» включав тематичні блоки, об'єднані єдиною сюжетною лінією. Кожен блок складався з трьох занять, що поступово ускладнювали завдання й сприяли розвитку різних компонентів слухового гнозису.

1. Тематичний блок «Осінній дощик співає» (розрізнення довгих і коротких, високих і низьких звуків; розвиток ритмічного слуху).

2. Тематичний блок «Листочки танцюють у повітрі» (розрізнення звуків за гучністю, розвиток слухової уваги й фонематичного слуху через ритмічні вправи).

3. Тематичний блок «Осінній ярмарок» (розрізнення мовних і немовних звуків, слухова диференціація близьких за звучанням слів).

4. Тематичний блок «Жовтогарячий килим з листя» (впізнавання знайомих складів, закріплення правильної вимови, розвиток слухової пам'яті).

Кожне заняття мало чітку структуру:

вступна частина (створення позитивного настрою, налаштування на слухову діяльність);

основна частина (виконання слухових, логоритмічних, артикуляційно-дихальних і мовленнєвих вправ);

заклучна частина (релаксаційні вправи, підбиття підсумків, закріплення позитивного емоційного стану).

Таким чином, зміст комплексу був побудований за принципом поступовості та інтеграції: від простих вправ на розрізнення звукових характеристик до складних завдань із фонематичного аналізу й відтворення ритміко-інтонаційних структур мовлення.

Комплекс занять будувався на принципах системності, поступовості та інтегративності. Він був розрахований на 4 тижні й складався з 12 занять, які проводилися тричі на тиждень. Тривалість одного заняття становила 20–25 хвилин, що відповідає віковим можливостям дітей старшого дошкільного віку.

У побудові комплексу враховувались такі методичні підходи:

1. Діяльнісний підхід – активне залучення дітей у різні види діяльності (слухові, рухові, мовленнєві вправи).

2. Ігровий підхід – використання ігрових ситуацій, сюжетів, образів природи (дощ, листя, ярмарок), що забезпечувало позитивну мотивацію.

3. Сенсомоторна інтеграція – поєднання слухових стимулів із руховою та мовленнєвою активністю (плескання, крокування, інсценізація).

4. Логоритмічний підхід – гармонійне поєднання музики, ритму та

слова для розвитку слухо-рухової координації.

Структура кожного заняття включала:

Вступну частину – привітання, коротку бесіду, налаштування на тему (створення емоційно-позитивної атмосфери).

Основну частину – слухові вправи, логоритмічні завдання, артикуляційно-дихальні тренування, мовленнєві ігри, диференціація звуків і складів.

Заключну частину – релаксаційні вправи, слухання музичних фрагментів, підбиття підсумків і прощання.

Таким чином, кожне заняття мало чітку структуру та поєднувало кілька видів діяльності, що підсилювали одна одну, сприяючи ефективному формуванню слухового гнозису.

Реалізація комплексу занять із логоритміки була спрямована на досягнення таких результатів:

Удосконалення фонематичного слуху – діти навчалися впізнавати й розрізняти близькі за звучанням фонemi та склади ([па]–[ба], [са]–[ша], «груша» – «каша»).

Розвиток слухової уваги й пам'яті – діти засвоювали навички концентрації на звуковому сигналі, запам'ятовували та відтворювали ритмічні структури.

Формування темпо-ритмічної організації мовлення – завдяки логоритмічним вправам діти засвоювали ритм і темп мовлення, вчилися узгоджувати його з рухами.

Покращення звуковимови – відпрацьовувалися правильна артикуляція та мовленнєве дихання, знижувалася кількість помилок у вимові.

Підвищення мовленнєвої активності – у дітей зростала впевненість у власних можливостях, з'являлося бажання брати участь у спільних іграх та вправах.

Формування позитивного ставлення до занять – завдяки ігровому характеру та використанню образів природи у дітей виникав інтерес до мовленнєвої діяльності.

У результаті очікувалося не лише покращення рівня слухового гнозису, а й

комплексний розвиток мовлення, уваги, пам'яті та комунікативних умінь дітей, що створює підґрунтя для їхньої успішної підготовки до шкільного навчання.

Повний зміст усіх занять комплексу представлено в додатку Ж.

3.2. Мета, завдання та зміст комплексу занять із формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку засобами логоритміки

Розроблений комплекс занять був спрямований на цілеспрямоване формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами логоритміки. Його метою є:

розвиток здатності дітей розрізняти акустичні характеристики звуків (гучність, висота, тривалість, тембр);

удосконалення фонематичного слуху як основи для корекції звуковимови та формування навичок читання й письма;

стимулювання слухової уваги, пам'яті й темпо-ритмічної організації мовлення;

формування позитивної мотивації до мовленнєвої діяльності через поєднання музики, рухів і мовлення.

Для досягнення визначеної мети було поставлено такі завдання:

1. Розвивальні завдання

формувати навички розрізнення звуків за висотою, тривалістю та силою звучання;

удосконалювати фонематичний слух через вправи з диференціації складів і близьких за звучанням слів;

тренувати відчуття ритму та координацію рухів із мовленням.

2. Корекційні завдання

здійснювати цілеспрямовану корекцію звуковимови дітей;

розвивати артикуляційно-дихальні навички;

активізувати слухо-рухову координацію як основу для аудитивного та мовленнєвого самоконтролю.

3. Виховні завдання

формувати інтерес до логопедичних занять та позитивне ставлення до мовленнєвої діяльності;

розвивати вміння слухати одне одного й працювати у колективі;

виховувати емоційну чутливість і виразність мовлення.

Комплекс логопедичних занять із елементами логоритміки «Від краплинки до слова: слухаємо осінь» включав тематичні блоки, об'єднані єдиною сюжетною лінією. Кожен блок складався з трьох занять, що поступово ускладнювали завдання й сприяли розвитку різних компонентів слухового гнозису.

1. Тематичний блок «Осіній дощик співає» (розрізнення довгих і коротких, високих і низьких звуків; розвиток ритмічного слуху).

2. Тематичний блок «Листочки танцюють у повітрі» (розрізнення звуків за гучністю, розвиток слухової уваги й фонематичного слуху через ритмічні вправи).

3. Тематичний блок «Осіній ярмарок» (розрізнення мовних і немовних звуків, слухова диференціація близьких за звучанням слів).

4. Тематичний блок «Жовтогарячий килим з листя» (впізнавання знайомих складів, закріплення правильної вимови, розвиток слухової пам'яті).

Кожне заняття мало чітку структуру:

вступна частина (створення позитивного настрою, налаштування на слухову діяльність);

основна частина (виконання слухових, логоритмічних, артикуляційно-дихальних і мовленнєвих вправ);

заключна частина (релаксаційні вправи, підбиття підсумків, закріплення позитивного емоційного стану).

Таким чином, зміст комплексу був побудований за принципом поступовості та інтеграції: від простих вправ на розрізнення звукових характеристик до складних завдань із фонематичного аналізу й відтворення ритміко-інтонаційних структур мовлення.

Комплекс занять будувався на принципах системності, поступовості та

інтегративності. Він був розрахований на 4 тижні й складався з 12 занять, які проводилися тричі на тиждень. Тривалість одного заняття становила 20–25 хвилин, що відповідає віковим можливостям дітей старшого дошкільного віку.

У побудові комплексу враховувались такі методичні підходи:

1. Діяльнісний підхід – активне залучення дітей у різні види діяльності (слухові, рухові, мовленнєві вправи).
2. Ігровий підхід – використання ігрових ситуацій, сюжетів, образів природи (дощ, листя, ярмарок), що забезпечувало позитивну мотивацію.
3. Сенсомоторна інтеграція – поєднання слухових стимулів із руховою та мовленнєвою активністю (плескання, крокування, інсценізація).
4. Логоритмічний підхід – гармонійне поєднання музики, ритму та слова для розвитку слухо-рухової координації.

Структура кожного заняття включала:

Вступну частину – привітання, коротку бесіду, налаштування на тему (створення емоційно-позитивної атмосфери).

Основну частину – слухові вправи, логоритмічні завдання, артикуляційно-дихальні тренування, мовленнєві ігри, диференціація звуків і складів.

Заклучну частину – релаксаційні вправи, слухання музичних фрагментів, підбиття підсумків і прощання.

Таким чином, кожне заняття мало чітку структуру та поєднувало кілька видів діяльності, що підсилювали одна одну, сприяючи ефективному формуванню слухового гнозису.

Реалізація комплексу занять із логоритміки була спрямована на досягнення таких результатів:

Удосконалення фонематичного слуху – діти навчалися впізнавати й розрізняти близькі за звучанням фонеми та склади ([па]–[ба], [са]–[ша], «груша» – «каша»).

Розвиток слухової уваги й пам'яті – діти засвоювали навички концентрації на звуковому сигналі, запам'ятовували та відтворювали ритмічні

структури.

Формування темпо-ритмічної організації мовлення – завдяки логоритмічним вправам діти засвоювали ритм і темп мовлення, вчилися узгоджувати його з рухами.

Покращення звуковимови – відпрацьовувалися правильна артикуляція та мовленнєве дихання, знижувалася кількість помилок у вимові.

Підвищення мовленнєвої активності – у дітей зростала впевненість у власних можливостях, з'являлося бажання брати участь у спільних іграх та вправах.

Формування позитивного ставлення до занять – завдяки ігровому характеру та використанню образів природи у дітей виникав інтерес до мовленнєвої діяльності.

У результаті очікувалося не лише покращення рівня слухового гнозису, а й комплексний розвиток мовлення, уваги, пам'яті та комунікативних умінь дітей, що створює підґрунтя для їхньої успішної підготовки до шкільного навчання.

3.3. Аналіз ефективності впровадженого комплексу занять на основі результатів контрольного експерименту

Контрольний етап експерименту був спрямований на перевірку результативності розробленого комплексу логоритмічних занять, спрямованих на формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами. Після завершення формувального експерименту повторно застосовано ті самі діагностичні методики, що й на констатувальному етапі, аби об'єктивно визначити динаміку розвитку слухового гнозису. Протокол із результатами повторного дослідження наведено в додатку К.

Для визначення ефективності впровадженої методики формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами було проведено порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапів експерименту. У дослідженні брали участь 10 дітей:

- контрольна група (КГ) – 5 дітей, з якими проводились звичайні

логопедичні заняття за типовою програмою;

- експериментальна група (ЕГ) – 5 дітей, які брали участь у спеціально розробленому комплексі логоритмічних занять, спрямованих на формування компонентів слухового гнозису.

Діагностичний інструментарій включав 10 завдань: визначення сприймання ізольованих звуків, повторення складів з опозиційними звуками, диференціацію опозиційних і змішаних звуків, розпізнавання інтонації, відтворення ритмів, впізнавання звуків навколишнього середовища, встановлення порядку звуків та локалізацію джерела звуку. Кожне завдання оцінювалося за 5-бальною шкалою (0–5 балів), максимальна сума – 50 балів.

Результати визначення рівнів сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами в експериментальній та контрольній групах представлено на рисунку 3.1.

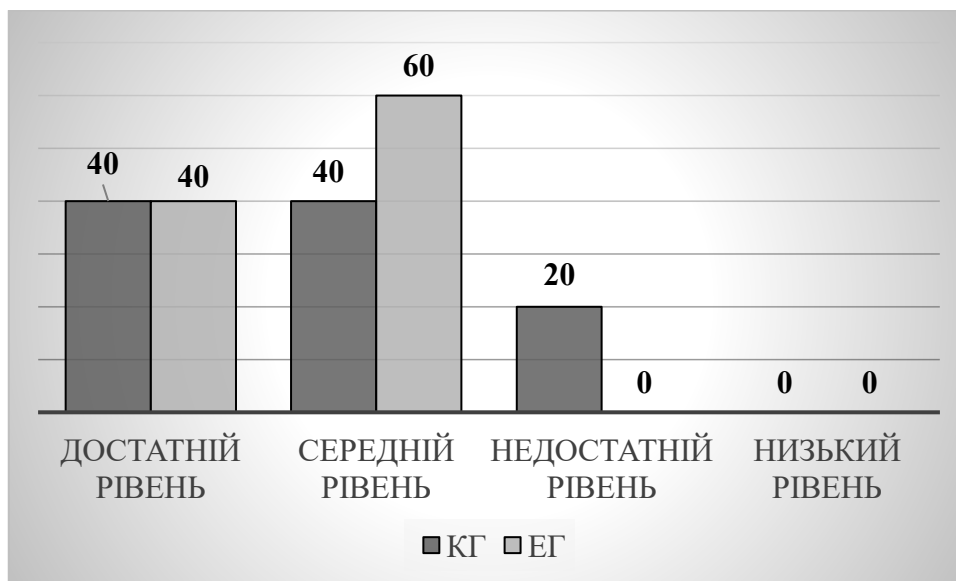

Рис. 3.1. Рівні сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами в експериментальній та контрольній групах (ЕГ, КГ) (у %)

Дані рисунка свідчать, що у дітей експериментальної групи виявлено 60% дітей на середньому рівні сформованості слухового гнозису в цілому та не виявлено на недостатньому рівні. Відповідно в контрольній групі виявлено 20% дітей із недостатнім рівнем та 40% із середнім рівнем сформованості слухового гнозису в

цілому. Отже, контрольна група продемонструвала лише часткову позитивну динаміку, переважно у простіших завданнях – впізнаванні звуків навколишнього середовища, визначенні ізолюваних звуків, локалізації джерела. Разом з тим труднощі зберігалися у виконанні складніших фонематичних завдань (повторення складів з опозиційними звуками, диференціація шиплячих і свистячих, розпізнавання інтонацій). Отже, традиційні заняття без цілеспрямованого логоритмічного впливу не забезпечують істотного розвитку слухового гнозису, а позитивні зміни пов'язані переважно з природним дозріванням дитини та мовленнєвою практикою.

Така ситуація засвідчує позитивний вплив на формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами їхньої участі у комплексі логопедичних занять із елементами логоритміки.

Узагальнені результати визначення рівнів сформованості немовленнєвого та мовленнєвого компонентів слухового гнозису подано в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

**Рівні сформованості немовленнєвого та мовленнєвого компонентів
слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими
труднощами в експериментальній та контрольній групах (у %)**

Рівні	Немовленнєвий слуховий гнозис, %		Мовленнєвий слуховий гнозис, %	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Достатній	40	40	20	20
Середній	60	60	60	80
Недостатній	0	0	20	0
Низький	0	0	0	0

Дані таблиці засвідчили наступне. Немовленнєвий гнозис в обох групах виявлено на однакових рівнях: 40% - на достатньому, 60% - на середньому рівнях. Недостатній та низький рівні не виявлено. Це може свідчити про відсутність значущого впливу комплексу логопедичних занять з елементами логоритміки саме

на цей компонент слухового гнозису.

Мовленнєвий гнозис в обох групах виявлено на достатньому рівні у 20% дітей. На середньому рівні в експериментальній групі у 80%, а в контрольній – 60% дітей. Недостатній та низький рівні не виявлено. Така ситуація свідчить про позитивний вплив комплексу логопедичних занять з елементами логоритміки на формування мовленнєвого гнозису.

Порівняльний аналіз свідчить, що всі діти експериментальної групи продемонстрували помітну позитивну динаміку, а в більшості випадків – підвищення рівня сформованості. Найвиразніше зросли показники за такими компонентами:

- фонематичний слух і диференціація звуків – завдяки систематичним вправам у логоритмічних іграх із контрастними парами ([с]–[ш], [т]–[д], [р]–[л]);
- інтонаційно-ритмічне сприймання – завдяки поєднанню руху, ритму та мовлення;
- аудитивна увага – діти краще зосереджувались на звукових сигналах, швидше реагували на інструкції;
- елементи самоконтролю та самокорекції мовлення – після логоритмічних вправ діти частіше самостійно помічали власні помилки та намагались виправляти їх.

Якісний аналіз результатів контрольного експерименту дав змогу виявити характерні тенденції розвитку слухового гнозису в дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами після впровадження комплексу занять. Порівняння контрольної та експериментальної груп показало, що зміни відбулися не лише кількісно, а й якісно.

1. Розвиток фонематичного компонента слухового гнозису

У контрольній групі покращення спостерігалось лише у частини дітей, і воно мало поверхневий характер. Діти краще впізнавали знайомі звуки, проте продовжували плутати опозиційні фонеми ([с]–[ш], [р]–[л], [т]–[д]). Вимова залишалась нестабільною, а слухова самоперевірка — несформованою.

У експериментальній групі, навпаки, відзначено чітке зростання

фонематичної точності. Після систематичних логоритмічних вправ із контрастними звуками діти швидше розрізняли опозиційні фонemi, більш впевнено повторювали склади, рідше робили заміни у власному мовленні. У деяких дітей зменшилась кількість змішувань свистячих і шиплячих, покращився темп виконання завдань.

Це свідчить, що логоритмічні вправи активізували міжпівкульні зв'язки, сприяли розвитку слухо-артикуляційної координації та зміцненню фонематичного слуху – базової передумови мовленнєвого розвитку.

2. Удосконалення інтонаційно-ритмічного сприймання

Для дітей із мовленнєвими труднощами характерними були труднощі в розрізненні емоційних інтонацій, темпу, наголосу. У контрольній групі ці труднощі залишилися, попри незначне підвищення показників за рахунок звикання до завдань.

Натомість у експериментальній групі спостерігається помітне покращення сприймання та відтворення ритмів і мовних інтонацій. Діти після циклу логоритмічних занять почали точніше передавати наголос, інтонаційні зміни, краще реагували на музичні сигнали. Деякі діти навчились розрізняти окличну, питальну та розповідну інтонації, що позитивно вплинуло на емоційно-виразне мовлення.

Використання рухових і музичних елементів у логоритмічних вправах забезпечило сенсомоторну підтримку розвитку слухового аналізатора – ритм і рух допомогли стабілізувати увагу, покращити час реакції та точність звукового сприймання.

3. Формування невербального слухового гнозису

Показники невербального гнозису – впізнавання звуків навколишнього середовища, локалізація джерела звуку – покращились в обох групах, але в різному ступені.

У контрольній групі діти краще впізнавали знайомі побутові шуми, проте все ще плутали схожі за тембром звуки.

У експериментальній групі зросла точність і швидкість ідентифікації звуків,

діти безпомилково визначали напрямок і відстань джерела навіть у шумовому середовищі. Такі зміни свідчать про розвиток просторового слухового орієнтування, що має значення для навчання та безпечної поведінки у побуті.

Особливо яскраві зрушення зафіксовані в дітей, які активно включались у рухово-музичні ігри: у них підвищилась здатність до сенсорної диференціації та аудіовізуальної координації.

4. Розвиток слухової уваги та пам'яті

У процесі формувального експерименту в експериментальній групі діти стали більш зосередженими на звукових стимулах, збільшився час довільного утримання слухової уваги. Під час повторного тестування вони швидше реагували на інструкцію, не втрачали послідовність звуків, рідше потребували повторів.

У контрольній групі подібні зміни були незначні – діти продовжували відволікатися, пропускали звуки, швидко втрачали інтерес до завдань.

Розвиток слухової уваги в експериментальній групі пояснюється систематичним тренуванням через ритмічні рухи й музичні сигнали, які природно стимулюють коркові процеси уваги та короткочасної пам'яті.

5. Становлення елементів слухового самоконтролю та самокорекції Один із найважливіших показників динаміки – поява в дітей елементів внутрішнього слухового контролю, який проявляється у здатності почути власну помилку й самостійно її виправити.

У контрольній групі ця здатність практично не сформувалась – діти рідко усвідомлювали свої неточності у вимові.

У експериментальній групі, завдяки систематичному залученню до вправ типу «повтори – порівняй – виправ», діти почали реагувати на розбіжності між власним мовленням і зразком дорослого, намагались коригувати артикуляцію, темп і силу голосу. Це є свідченням активізації внутрішньої слухової зворотної аферентації важливого механізму саморегуляції мовлення.

Отже, унаслідок реалізації комплексу логопедичних занять з елементами логоритміки в експериментальній групі відбулись якісні позитивні зміни у всіх структурних компонентах слухового гнозису, тоді як у контрольній – лише

часткове вдосконалення окремих навичок.

У дітей експериментальної групи спостерігається:

- підвищення точності розрізнення фонем і складів;
- стабілізація ритміко-інтонаційних процесів;
- розвиток слухової уваги й пам'яті;
- поява елементів внутрішнього слухового контролю;
- емоційно виразніше, більш плавне мовлення.

Такі результати підтверджують ефективність використання комплексу логопедичних занять з елементами логоритміки для цілеспрямованого формування слухового гнозису.

Висновок до третього розділу

У третьому розділі магістерської роботи було представлено й апробовано комплекс логоритмічних занять, спрямований на формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами, а також здійснено аналіз результатів формувального та контрольного етапів експерименту.

Розроблений комплекс базувався на принципах системності, послідовності, інтеграції слухового, рухового та мовленнєвого досвіду дитини. Заняття поєднували вправи на розвиток фонематичного слуху, диференціацію звуків, ритміко-інтонаційне сприймання, слухову увагу та самоконтроль. Впровадження комплексу у практичну роботу логопеда дало змогу перевірити ефективність логоритмічних засобів як способу корекційного впливу на слухову сферу дитини.

Порівняльний аналіз результатів контрольного етапу виявив позитивну динаміку рівнів сформованості слухового гнозису в дітей експериментальної групи. Спостерігалось зростання кількості дітей із достатнім рівнем розвитку слухового гнозису та зменшення частки дітей із низьким і недостатнім рівнями. У контрольній групі зміни були незначними, що підтверджує результативність використаного комплексу логоритмічних занять.

Після завершення формувального впливу діти експериментальної групи демонстрували більш високі показники точності розрізнення мовленнєвих і немовленнєвих звуків, підвищення рівня слухової уваги, слухової пам'яті, швидкості реакції та зосередженості під час виконання слухових завдань.

Таким чином, результати дослідження підтвердили ефективність запропонованого комплексу занять з формуванні слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами з елементами логоритміки. Отримані дані свідчать про те, що логоритмічні засоби є дієвими під час корекційно-розвивальної роботи щодо формування слухового сприймання, покращенню фонематичних процесів, розвитку мовленнєвої виразності та активізації мовленнєвої діяльності дітей цієї категорії.

ВИСНОВКИ

У магістерській кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення, розроблено та експериментально перевірено ефективність комплексу занять із формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами логоритміки. Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та емпірично перевірити ефективність педагогічних засобів розвитку слухового гнозису – була досягнута.

1. На основі теоретичного аналізу наукових джерел з проблеми розвитку слухового гнозису встановлено, що цей процес є однією з провідних складових психофізіологічної організації мовлення. Слуховий гнозис розглядається як функціональна система, що об'єднує діяльність сенсорних та асоціативних зон кори головного мозку й забезпечує сприймання, розпізнавання та інтерпретацію звукових сигналів мовного і немовного характеру. Він виконує ключову роль у становленні фонематичного слуху, розвитку артикуляційно- слухової координації, формуванні інтонаційної виразності мовлення та слухового самоконтролю.

Аналіз психолого-педагогічної, нейропсихологічної та логопедичної літератури (Н. Бабич, А. Богуш, О. Данилевич, L. Fomichova, R. Zatorre, P. Tallal та ін.) дав змогу визначити, що у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами розвиток слухового гнозису відбувається з уповільненням темпів формування його окремих компонентів – фонематичного, інтонаційного, аналітико-синтетичного, слухової уваги та пам'яті. Такі діти часто виявляють труднощі у розрізненні подібних за звучанням фонем, сприйманні інтонацій, визначенні місця звуку у слові, що негативно позначається на їх мовленнєвій, когнітивній і комунікативній діяльності.

Виявлено, що ефективне формування слухового гнозису можливе лише за умов комплексного впливу, який поєднує сенсорні, моторні та мовленнєві компоненти. Систематизація сучасних педагогічних підходів дала змогу узагальнити найрезультативніші методи: слухові та фонематичні вправи, ігрові ситуації, мультимедійні технології та, особливо, логоритміку – комплексний метод, що поєднує музику, рух, ритм і мовлення для стимуляції нейросенсорної активності

та розвитку мовленнєвої діяльності дитини.

2. У процесі емпіричного дослідження розроблено та апробовано діагностичний інструментарій для визначення стану сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами. Діагностика охоплювала комплекс із п'яти завдань, що досліджували різні аспекти слухового гнозису: сприймання ізольованих звуків, повторення складів із опозиційними звуками, розпізнавання звуків у словах, диференціацію паронімів і відтворення інтонаційних структур. Для кожного завдання визначалися чіткі критерії оцінювання – точність, самостійність, рівень зосередженості.

Констатувальний експеримент, проведений на базі Київської гімназії «Міжнародна школа М'Андрик», охопив 10 дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами. Результати дослідження засвідчили, що більшість дітей продемонстрували низький або середній рівень сформованості слухового гнозису. У них спостерігалися труднощі у розпізнаванні схожих за звучанням звуків, неточне відтворення мовних сигналів, слабкий розвиток інтонаційної чутливості, фрагментарність слухової уваги та короткочасної пам'яті.

Отримані результати виявили, що у дітей з мовленнєвими труднощами слуховий гнозис формується несистемно та потребує спеціально організованого педагогічного впливу. Це зумовило розроблення авторського комплексу логоритмічних занять, спрямованого на цілеспрямоване формування слухових гностичних процесів у дошкільників.

3. У ході формувального експерименту розроблено, впроваджено та перевірено ефективність комплексу логопедичних занять з елементами логоритміки, спрямованого на формування слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами. Комплекс включав серію вправ на розвиток слухового сприймання, ритмічності, темпо-ритмічних відчуттів, фонематичного слуху, дихальної та артикуляційної координації. Заняття проводилися у формі музично-ритмічних ігор, ритмічного проговорювання текстів, вправ на відтворення темпу, інтонацій та паузування. Формувальний експеримент здійснювався у три етапи – підготовчий, основний та контрольний. На

підготовчому етапі виявляли рівень вихідного розвитку слухового гнозису, на основному – проводили систематичні заняття (двічі на тиждень упродовж чотирьох тижнів), а на завершальному – повторно діагностували рівень сформованості слухового гнозису.

Порівняльний аналіз результатів контрольного експерименту показав суттєве підвищення рівня сформованості слухового гнозису у дітей експериментальної групи: зросла точність фонематичної диференціації, покращилась слухова увага, з'явилася здатність розрізняти інтонаційні відтінки мовлення, підвищилася впевненість і виразність мовленнєвого висловлювання. У контрольній групі істотних змін не зафіксовано.

Отримані результати свідчать, що використання логоритміки як комплексного засобу розвитку слухового гнозису забезпечує позитивну динаміку мовленнєвого розвитку. Це проявляється у покращенні здатності дітей розрізняти мовленнєві та немовленнєві звуки, точніше сприймати інтонаційні та ритмічні характеристики мовлення, підвищенні рівня фонематичного слуху, уваги й слухової пам'яті. Використання логоритмічних вправ позитивно позначилось на загальній мовленнєвій активності та комунікативних уміннях дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Практичне значення проведеного дослідження полягає у можливості використання розробленого комплексу занять у діяльності логопедів, вихователів та дефектологів дошкільних закладів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич Н. М., Луценко Ю. П. Особливості невербального слухового гнозису у дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. *Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.*: зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 25–26 січня 2019 р.). Львів, 2019. С. 71–74.
2. Белова О. В. Ритміко-мовленнєві вправи у логопедичній практиці. Львів : Світ, 2018. 88 с.
3. Богущ А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Київ : Слово, 2004. 376 с.
4. Богущ А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови. Київ : Вища школа, 2007. 542 с.
5. Богущ А. М., Гавриш Н. В., Саприкіна О. Т. Теорія та методика розвитку мовлення дітей раннього віку: підручник. Київ : Слово, 2009. 408 с.
6. Бойко О. С. Логоритміка як методика корекції мовленнєвого розвитку дошкільників. *Вісник Чернівецького нац. ун-ту*. 2022. Вип. 85. С. 45–50.
7. Данилевич О. М. Когнітивні процеси та мовлення дітей. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2020. 128 с.
8. Гаврилова Н. С. Розвиток фонематичного слуху у дітей – чинник формування правильної звукової культури мовлення. *Актуальні завдання дошкільної педагогіки*. 2014. С. 23 – 28.
9. Гавриш Н. В. Методика розвитку зв'язного мовлення дошкільнят. Київ : Шкільний світ, 2006. 119 с.
10. Гавриш Н. В. Методика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку. Луганськ : Альма-матер, 2004. 127 с.
11. Гавриш Н. В. Логоритміка як засіб вдалої співпраці. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 11. С. 62–72.
12. Жукова О. С. Логоритміка: комплексна методика корекції мовлення.

Київ : Логопрес, 2015. 116 с.

13. Калмикова Л. О. Перспективність і наступність у навчанні мови й розвитку мовлення дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Київ : Слово, 2017. 448 с.

14. Коваленко О. С. Використання логоритмічних вправ у ранній корекції мовлення. Київ : Логопрес, 2018. 112 с.

15. Лісова Л. І. Логоритміка з методикою викладання: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : К-ПНУ, 2020. 64 с.

16. Лопатіна Г. О. Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку: монографія. Бердянськ : Ткачук О. В., 2014. 204 с.

17. Лопатіна Л. В. Театралізована діяльність у дітей дошкільного віку. Харків : Основа, 2011. 42 с.

18. Марченко І. С. Розвиток слухомовленнєвої пам'яті у дітей із порушенням мовлення. *Корекційне навчання: навч.-метод. посіб.* Київ : УДПУ, 2023. 244 с.

19. Максименко С., Деркач Л., Кіричевська Е., Касинець М. Психологія когнітивних процесів: науковий посібник. Київ : Видавництво Людмила, 2022. 300 с.

20. Методичні рекомендації МОН України. Затверджені видання щодо розвитку мовлення у дітей дошкільного віку. Київ : МОН України, 2015–2022. 85 с.

21. Оріховський І. В. Музичні ігри й вправи в початковій школі: теорія й практика. Львів : Арт-Освіта, 2019. 104 с.

22. Огіренко І. А. Використання інтерактивних методів у логопедичній практиці. Умань : Уманський державний педагогічний університет, 2025. 96 с.

23. Семененко І. Г. Музично-ритмічні вправи в логопедії. Івано-Франківськ : Педагогічна академія, 2019. 104 с.

24. Семененко І. Г. Музично-ритмічні вправи у практиці логопеда. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 55, ч. 2. С. 67–70.

25. Семененко І. В. Використання аудіоматеріалів у корекційній

педагогіці. Дніпро : Університетська книга, 2021. 92 с.

26. Синьов В. М., Матвєєв М. П., Хохліна О. П. Психологія розумово відсталості дитини. Київ : Знання, 2008. 254 с.

27. Спеціальна педагогіка і психологія: сучас. термінол. словник / за ред. Л. Прохоренко, В. Засенка. Київ : Генеза, 2024. 272 с.

28. Фомічова Л. І. Використання логоритмічних методик при корекції дислалії. Київ : Актуальна освіта, 2016. 96 с.

29. Binder J. R., Frost J. A., Hammeke T. A., Cox R. W., Rao S. M., Prieto T. Human temporal lobe activation by speech and nonspeech sounds. *Cerebral Cortex*. 2000. Vol. 10, № 5. P. 512–528.

30. Dronkers N. F., Plaisant O., Iba-Zizen M. T., Cabanis E. A. Paul Broca's historic cases: High resolution MR imaging of the brains of Leborgne and Lelong. *Brain*. 2007. Vol. 130, № 5. P. 1432–1441.

31. Geschwind N. The organization of language and the brain. *Science*. 1970. Vol. 170, № 3961. P. 940–944.

32. Goswami U. Speech rhythm and language acquisition: An amplitude modulation phase hierarchy perspective. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*. 2015. Vol. 369, № 1651. P. 20130309.

33. Griffiths T. D., Rees G., Green G. G., Patterson R. D. Disorders of human auditory analysis. *Brain*. 1999. Vol. 122, № 5. P. 885–902.

34. Hall D. A. Auditory neuroscience: The salience of looming sounds. *Current Biology*. 2007. Vol. 17, № 9. P. R338–R340.

35. Hickok G., Poeppel D. The cortical organization of speech processing. *Nature Reviews Neuroscience*. 2007. Vol. 8, № 5. P. 393–402.

36. Hugdahl K. Hemispheric asymmetry in auditory processing: The dichotic listening paradigm. *Brain and Cognition*. 2003. Vol. 52, № 3. P. 316–333.

37. Kandel E. R., Schwartz J. H., Jessell T. M., Siegelbaum S. A., Hudspeth A. J. *Principles of Neural Science*. 5th ed. New York : McGraw-Hill, 2013. 1709 p.

38. Peretz I., Zatorre R. J. Brain organization for music processing. *Annual Review of Psychology*. 2005. Vol. 56. P. 89–114.

39. Piaget J. Play, Dreams and Imitation in Childhood. New York : W. W. Norton & Company, 1962. 318 p.
40. Poeppel D., Idsardi W. J., van Wassenhove V. Speech perception at the interface of neurobiology and linguistics. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*. 2008. Vol. 363, № 1493. P. 1071–1086.
41. Purves D., Augustine G. J., Fitzpatrick D., Hall W. C., LaMantia A. S., Mooney R. D., Platt M. L., White L. E. *Neuroscience*. 6th ed. Oxford : Oxford University Press, 2018. 960 p.
42. Tallal P., Miller S. L., Fitch R. H. Neurobiological basis of speech: A case for the preeminence of temporal processing. *Annals of the New York Academy of Sciences*. 1996. Vol. 787, № 1. P. 27–47.
43. Temple C. M. Developmental Cognitive Neuropsychology. New York : Psychology Press, 2005. 230 p.
44. Yost W. A. Fundamentals of Hearing: An Introduction. 5th ed. London : Academic Press, 2007. 352 p.
45. Zatorre R. J., Belin P., Penhune V. B. Structure and function of auditory cortex: Music and speech. *Trends in Cognitive Sciences*. 2002. Vol. 6, № 1. P. 37–46.

ДОДАТКИ

Словниковий (звуковий) матеріал до діагностичного завдання 1:**Визначення сприймання ізолюваних звуків**

Мета завдання: виявити здатність дитини диференціювати окремі ізолювані звуки.

Інструкція для дитини:

«Давай пограємо в пастки. Я буду промовляти різні звуки. Якщо почуєш звук [а] (або інший заданий звук), плесни в долоні. Слухай уважно!»

Матеріал: серії ізолюваних звуків, які логопед промовляє по черзі з інтервалом 1–1,5 секунди. У кожній серії присутній один цільовий звук, на який дитина має реагувати.

Серії до цільового звуку [а]: а

— у — і — а — о — а

і — е — а — и — у — а

о — а — и — а — і — а

у — і — а — а — у — о Серії

до цільового звуку [с]: с — м

— ж — с — з — с

с — т — к — с — р — с

п — с — л — ф — с — з

с — с — м — з — с — д Серії

до цільового звуку [п]: б — п

— д — ф — п — б

п — г — к — п — т — п

м — п — б — п — ж — п

п — п — в — х — п — д Серії

до цільового звуку [з]: з — ж

— ш — з — с — з

з — п — к — з — м — з

г — з — ф — з — д — з

з — з — т — ш — з — ч Серії

до цільового звуку [p]:

р — к — р — т — л — р

р — р — д — г — р — в

п — р — р — б — м — р

р — с — р — ш — з — р

Примітка:

Матеріал добирається з урахуванням віку, мовленнєвого розвитку дитини та індивідуального фонетичного профілю. Завдання можна модифікувати для інших звуків, які потребують додаткової діагностики.

Словниковий матеріал до діагностичного завдання 2:

Повторення складів з опозиційними звуками

Мета завдання: перевірити вміння дитини повторювати склади зі звуками, які потребують диференціації у мовленні (фонематично опозиційні звуки).

Інструкція для дитини:

«Послухай уважно, як я кажу. Повтори за мною: па, ба, да, ва. Добре!

А тепер ще раз: ма, жа, со, ту...»

Матеріал: серії двоскладових сполучень зі звуками, які утворюють фонематичні опозиції (глухий/дзвінкий, свистячий/шиплячий, сонорний/шумний тощо).

1. Диференціація [п] – [б]:

па — ба — пу — бу — пі — бі по
— бо — по — ба — пе — бе

2. Диференціація [т] – [д]:

та — да — то — до — ту — ду ти
— ди — те — де — те — де

3. Диференціація [к] – [г]:

ка — га — ку — гу — кі — гі ко
— го — ке — ге — ки — ги

4. Диференціація [с] – [з]:

са — за — си — зі — су — зу
со — зо — се — зе — са — за

5. Диференціація [ш] – [ж]:

ша — жа — шу — жу — ши — жи шо
— жо — ше — же — ші — жі

6. Диференціація [ч] – [дж]:

ча — джа — чу — джу — чо — джо
че — дже — чи — джі

7. Диференціація сонорних і шумних: [м] – [б], [н] – [д], [л] – [з]:

ма — ба — мі — бі — му — бу

на — да — ну — ду — но — до ла

— за — лу — зу — ле — зе

8. Додаткові варіанти для ритмічних серій:

та — па — ка — га — ша — жа ма

— на — ла — ва — ра — са ча —

ша — са — за — ха — ка

Примітка:

Кожна серія складається з 6–8 складів. Логопед читає їх повільно, чітко, з однаковою інтонацією. Повторення може проводитися як в індивідуальному темпі дитини, так і в режимі відлуння.

Словниковий матеріал до діагностичного завдання 3:**Диференціація опозиційних звуків (які не плутаються у мовленні)**

Мета завдання: виявити рівень сформованості слухової уваги та здатність дитини сприймати фонематичні опозиції, які не викликають у неї труднощів у власному мовленні.

Інструкція для дитини:

«Я буду називати слова, а ти показуй відповідні картинки. Наприклад: «Покажи, де коза, а де злива».

Матеріал: пари зображень до слів-паронімів або близьких за звучанням слів, які розрізняються однією фонемою. Усі слова дитина повинна знати за змістом. Пари слів добираються так, щоб опозиційні звуки не були змішані в активному мовленні дитини.

Словникові пари до завдання:

1. коса – коза
2. миска – лиска
3. злива – грива
4. сани – шани
5. жук – звук
6. рак – лак
7. піч – піт
8. жук – жупан
9. мухи – мули
10. гора – кора
11. ніс – ліс
12. каток – кашок
13. вишня – віжка
14. віз – піс
15. мак – бак
16. тато – лато

17. клітка – квітка

18. шапка – жабка

19. ніж – міш

20. фішка – мішка

Словниковий матеріал до діагностичного завдання 4:**Диференціація звуків, що змішуються у мовленні**

Мета завдання: з'ясувати, чи здатна дитина розрізняти глухі та дзвінкі приголосні звуки, які вона плутає у власному мовленні.

Інструкція для дитини:

«Пограймо в гру. Я буду називати слова, а ти показуй потрібну картинку. Наприклад: де душ, а де туш?»

Матеріал: пари римованих слів зі схожою звуковою структурою, які відрізняються однією фонемою — глухою або дзвінкою. До кожної пари використовуються відповідні зображення.

Словникові пари за звуковими опозиціями:

1. [д] – [т]:

дуб – клуб дорога –

тривога дід – тіт

дочка – точка

2. [б] – [п]:

бік – пікнік банка –

пилка барабан –

паркан баран –

паркан

3. [г] – [к]:

гай – край гора

– кора галка –

палка

4. [з] – [с]:

зірка – сірка злива

– слива

зуб – суп завіс –

навіс

5. [ж] – [ш]:

жук – штука

жито – шито

жаба – шапка

жар – шар

жолудь – шелудь (можна замінити)

6. [в] – [ф]:

вата – фата

7. Приклади найчастіших римованих пар із практики:

душ – туш

пилка – білка

трава – дрова жук

– лук шапка –

жабка кошик –

дошик рак – мак

віник – рівник

коса – коза

Протокол діагностики слухового гнозису

Прізвище, ім'я дитини: _____ Дата _____

обстеження: _____

Вік: _____

Група: експериментальна / контрольна Завдання
діагностики

1. Визначення сприймання ізольованих звуків
2. Повторення складів з опозиційними звуками
3. Диференціація опозиційних звуків (не плутаються у мовленні)
4. Диференціація звуків, що змішуються у мовленні
5. Диференціація звуків у словах
6. Впізнавання звуків навколишнього середовища
7. Розрізнення ритмів
8. Розпізнавання інтонації у мовленні
9. Встановлення порядку звуків
10. Локалізація джерела звуку

Бланк запису результатів

№	Завдання	Правильність виконання	Самостійність	Швидкість реакції	Рівень зосередженості	Бал (0–5)	Нотатки
1	Визначення сприймання ізольованих звуків	☐ так / ☐ ні	☐ самостійно / ☐ з допомогою	☐ швидка / ☐ середня / ☐ повільна	☐ високий / ☐ середній / ☐ низький		
2	Повторення складів з опозиційними звуками	☐ так / ☐ ні	☐ самостійно / ☐ з допомогою	☐ швидка / ☐ середня / ☐ повільна	☐ високий / ☐ середній / ☐ низький		
3	Диференціація опозиційних звуків (не плутаються у мовленні)	☐ так / ☐ ні	☐ самостійно / ☐ з допомогою	☐ швидка / ☐ середня / ☐ повільна	☐ високий / ☐ середній / ☐ низький		

4	Диференціація звуків, що змішуються у мовленні	☐ так / ☐ ні	☐ самостійно / ☐ з допомогою	☐ швидка / ☐ середня / ☐ повільна	☐ високий / ☐ середній / ☐ низький		
5	Диференціація звуків у словах	☐ так / ☐ ні	☐ самостійно / ☐ з допомогою	☐ швидка / ☐ середня / ☐ повільна	☐ високий / ☐ середній / ☐ низький		
6	Впізнавання звуків навколишнього середовища	☐ так / ☐ ні	☐ самостійно / ☐ з допомогою	☐ швидка / ☐ середня / ☐ повільна	☐ високий / ☐ середній / ☐ низький		
7	Розрізнення ритмів	☐ так / ☐ ні	☐ самостійно / ☐ з допомогою	☐ швидка / ☐ середня / ☐ повільна	☐ високий / ☐ середній / ☐ низький		
8	Розпізнавання інтонації у мовленні	☐ так / ☐ ні	☐ самостійно / ☐ з допомогою	☐ швидка / ☐ середня / ☐ повільна	☐ високий / ☐ середній / ☐ низький		
9	Встановлення порядку звуків	☐ так / ☐ ні	☐ самостійно / ☐ з допомогою	☐ швидка / ☐ середня / ☐ повільна	☐ високий / ☐ середній / ☐ низький		
10	Локалізація джерела звуку	☐ так / ☐ ні	☐ самостійно / ☐ з допомогою	☐ швидка / ☐ середня / ☐ повільна	☐ високий / ☐ середній / ☐ низький		
			☐ самостійно / ☐ з допомогою	☐ швидка / ☐ середня / ☐ повільна	☐ високий / ☐ середній / ☐ низький		

Загальна кількість балів: _____

Рівні слухового гнозису: 35–50

балів: достатній;

25–35 балів: середній;

12–24 балів: недостатній;

0–11 балів: низький.

Висновок:

ДОДАТОК Д

**Протокол констатувального етапу дослідження
стану сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного віку
з мовленнєвими труднощами**

Завдання Дитина	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	3	3	2	2	3	4	2	3	2	3
2	3	3	2	2	3	4	2	3	3	3
3	4	4	4	3	4	5	4	4	4	4
4	2	2	2	2	3	3	2	3	2	2
5	4	3	3	3	4	4	4	3	4	3
6	3	3	2	2	3	4	2	3	2	3
7	3	2	2	2	3	4	2	3	3	4
8	3	2	2	2	3	4	2	3	3	4
9	4	3	3	3	4	4	4	3	4	4
10	4	3	3	3	3	4	3	3	4	4

ДОДАТОК Ж

**КОМПЛЕКС ЛОГОПЕДИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З ФОРМУВАННЯ СЛУХОВОГО ГНОЗИСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ
З ЕЛЕМЕНТАМИ ЛОГОРИТМІКИ
«ВІД КРАПЛИНКИ ДО СЛОВА: СЛУХАЄМО ОСІНЬ»**

Методичний коментар до циклу занять.

Запропонований тематичний цикл логопедичних занять з елементами логоритміки «Від краплинки до слова: слухаємо осінь» розроблений для дітей старшого дошкільного віку (5–6 років) із дислалією.

Основна мета циклу – розвиток слухового гнозису як провідної передумови формування повноцінної мовленнєвої діяльності та корекції звуковимови.

Завдання циклу:

- формувати навички розрізнення акустичних характеристик звуків (довгий – короткий, високий – низький, тихий – голосний);
- розвивати фонематичний слух через диференціацію складів та схожих за звучанням слів;
- тренувати відчуття ритму й уміння узгоджувати мовлення з рухом;
- удосконалювати артикуляційно-дихальні навички;
- стимулювати розвиток уваги, слухової пам'яті, координації рухів;
- формувати позитивне емоційне ставлення до логопедичних занять.

Особливості змістового наповнення занять:

- У заняттях поєднано слухові, мовленнєві й рухові вправи, що підвищує ефективність засвоєння матеріалу.
- Використання осінньої тематики забезпечує емоційну привабливість та пізнавальний інтерес дітей.
- Логоритмічні елементи сприяють розвитку ритміко-інтонаційної сторони мовлення та загальної моторики.

Очікувані результати:

- покращення фонематичного сприймання й уміння дітей впізнавати та розрізняти звуки й склади;

- підвищення точності та виразності звуковимови;
- формування вміння поєднувати мовлення з рухами;
- зростання інтересу та впевненості під час мовленнєвої діяльності.

ТЕМАТИКА ЗАНЯТЬ

№	Назва заняття	Основна мета
Тема тижня «Осінній дощик співає»		
1	«Крапельки стукають у віконце»	Розрізнення довгих і коротких звуків; розвиток слухової уваги.
2	«Дощик різний буває»	Відрізнєння високих і низьких звуків; узгодження рухів із тоном.
3	«Дощик співає пісеньку»	Розвиток ритмічного слуху; відтворення простих ритмів.
Тема тижня «Листочки танцюють у повітрі»		
1	«Осінній вітер грається з листочками»	Розрізнення за гучністю (тихо – голосно).
2	«Листочки кружляють у таночку»	Відтворення простих ритмів; розвиток слухової уваги.
3	«Килим з осіннього листя»	Впізнавання й диференціація складів ([са] – [ша], [ла] – [ра]).
Тема тижня «Осінній ярмарок»		
1	«Голоси ярмарку»	Розрізнення мовних і немовних звуків; активізація словника.
2	«Музиканти на ярмарку»	Відтворення та запам'ятовування ритмів; координація рухів.
3	«Смачні гостинці»	Слухова диференціація близьких слів (груша – каша, слива – грива).
Тема тижня «Жовтогарячий килим з листя»		
1	«Чий листочок зашурхотів?»	Впізнавання знайомих складів ([па], [ба], [са], [ша]).
2	«Листочкові склади»	Розрізнення подібних складів; закріплення правильної вимови.
3	«Осінній килим говорить»	Відтворення послідовностей складів; розвиток слухової пам'яті.

ЗМІСТ ЗАНЯТЬ

Тиждень 1.

Тема тижня «ОСІННІЙ ДОЩИК СПІВАЄ».

Тема заняття 1.1: «Крапельки стукають у віконце».

Мета:

Навчальна мета: формувати вміння розрізняти за тривалістю звуки (довгий – короткий); збагачувати слухові враження.

Корекційно-розвивальна: розвивати слуховий гнозис, увагу, пам'ять; вдосконалювати артикуляційний та дихальний апарат; коригувати вимову звуків.

Виховна: виховувати інтерес до мовленнєвих і музично-ритмічних вправ; формувати емоційно-позитивне ставлення до занять.

• **Обладнання:**

іграшковий барабан, дзвіночок, палички для стукоту, ілюстрації із зображенням осіннього дощу та віконечка, картки із «довгими» і «короткими» крапельками, аудіозапис звуків дощу «Тихий дощик».

Хід заняття

I. Вступна частина

Привітання у формі гри «Краплинки»: діти легенько плескають у долоні, вітаючись.

Мета: створити емоційно-позитивний настрій, згуртувати дітей, активізувати увагу.

Бесіда-налаштування: логопед показує малюнок віконця й каже: – «Послухайте, як стукають у наше віконце краплинки. Є крапельки короткі, а є довгі. Спробуємо їх почути?»

Мета: налаштувати дітей на слухове сприймання, викликати інтерес до теми заняття.

II. Основна частина

Слухова вправа «Довга чи коротка?»

Логопед стукає по барабану довгим або коротким звуком, діти піднімають картку з відповідною «краплинкою».

Мета: формувати вміння розрізняти за слухом тривалість звуків (короткі та довгі).

Логоритмічна вправа «Крапельки йдуть гуляти»

Крокування: під короткі звуки – дрібний швидкий крок; під довгі – повільний широкий крок.

Мета: розвивати почуття ритму, координацію рухів із музичним сигналом, поєднання слухового й рухового аналізаторів.

Артикуляційно-дихальна вправа «Дощик співає»

Діти імітують звук дощу: «кап-кап» (коротко), «ш-ш-ш» (довго), слідкуючи за чіткою артикуляцією й рівним видихом.

Мета: тренувати чітку артикуляцію, формувати правильний мовленнєвий видих, розвивати слухову увагу.

Гра «Стук у віконце»

Логопед плескає у долоні довгим/коротким ритмом, дитина повторює.

Варіант: дитина «домальовує» звук рухом – короткий стук показує пальчиком, довгий – проводить рукою по повітрі.

Мета: розвивати слухо-рухову координацію, увагу й пам'ять; формувати навички відтворення ритмічних структур.

Мовленнєва вправа «Слово-краплинки»

Логопед пропонує слова, які можна вимовити «коротко» (моноскладові: «кіт», «ліс») і «довго» (двоскладові та трискладові: «сова», «дорога»).

Діти відтворюють їх у відповідному темпі та протяжності.

Мета: формувати вміння співвідносити звукову структуру слова з його тривалістю; удосконалювати вимову та темпо-ритмічну організацію мовлення.

III. Заключна частина

Релаксаційна вправа: слухання аудіозапису «Тихий дощик», діти заплющують очі й «слухають краплинки».

Мета: зняти напруження, розвивати уміння розслаблятися під музику, завершити заняття в емоційно комфортній атмосфері.

Підсумок: «Сьогодні ми з вами навчилися відрізняти короткі й довгі крапельки.

А які вам сподобалися більше?»).

Мета: закріпити знання про короткі й довгі звуки, стимулювати мовленнєве висловлювання.

Прощання: легкі плески долоньками один з одним («попрощалися крапельки»).

Мета: закріпити позитивний емоційний настрій, сформувати навичку завершення заняття.

Тема заняття 1.2: «Дощик різний буває»

Мета:

Навчальна: формувати навички розрізнення високих і низьких звуків; вчити співвідносити звук із рухом.

Корекційно-розвивальна: розвивати слуховий гнозис, увагу, ритмічність рухів; коригувати вимову приголосних і голосних звуків.

Виховна: виховувати інтерес до мовленнєво-музичних завдань; формувати позитивні емоції та вміння працювати в колективі.

Обладнання:

- дзвіночок (високий звук), барабан/бубон (низький звук), ілюстрації з дощиком і хмаринками, картки із дощем, аудіозапис грози й легкого дощу.

Хід заняття

I. Вступна частина

Привітання. Діти промовляють «дзінь-дзінь» (високий голос) і «бум- бум» (низький голос).

Мета: створити позитивний настрій, налаштувати дітей на розрізнення високих і низьких звуків.

Налаштування. Логопед показує хмаринки й каже: «Буває дощик тихий, тоненький, а буває важкий, гуркотливий. Послухаємо й навчимося їх відрізняти».

Мета: викликати інтерес до теми заняття, налаштувати дітей на слухове сприймання.

II. Основна частина.

Слухова вправа «Високий – низький».

Логопед дзвенить дзвіночком (високий) або б'є у барабан (низький).

Діти показують рух: руки вгору (високий), присідання (низький).

Мета: навчати розрізняти на слух високі й низькі звуки, співвідносити їх із рухами.

Логоритмічна вправа «Дощик іде».

Під високий звук діти біжать легко й швидко («дрібний дощик»).

Під низький звук крокують повільно, тупають («гуркіт зливи»).

Мета: розвивати відчуття ритму, слухо-рухову координацію, уміння виражати музику рухами.

Артикуляційно-дихальна вправа «Подуй на хмаринку».

Вимова протяжного [с] із піднятими руками (ніби вітер піднімає дощ угору).

Вимова низького [о], сидячи присіданням («гуркіт грому»).

Мета: удосконалювати артикуляційні навички, тренувати правильний мовленнєвий видих, формувати силу й тривалість голосу.

Гра «Впіймай звук».

Логопед вмикає уривки аудіо: «дзвін крапель» (високий) чи «грім» (низький). Діти обирають картку («тонкий дощ» або «гуркотливий дощ») і показують рухом.

Мета: формувати слухову увагу й уміння розпізнавати тембр і висоту звуку; розвивати асоціативне мислення.

Мовленнєва вправа «Голос дощика».

Діти вимовляють склади високим тоном: «пі-пі-пі», «сі-сі-сі». Потім – низьким тоном: «бо-бо-бо», «ду-ду-ду».

Мета: формувати навички варіювання висоти голосу, удосконалювати вимову голосних і приголосних, розвивати слуховий контроль.

III. Заключна частина.

Релаксація. Слухання аудіозапису «Тихий дощик» із закритими очима.

Мета: зняти емоційне й фізичне напруження, створити спокійний завершальний настрій.

Підсумок. Запитання для обговорення: «Який дощик вам сподобався більше – тихенький чи гучний?».

Мета: закріпити знання про високі й низькі звуки, стимулювати мовленнєве висловлювання.

Прощання. Діти піднімають руки вгору й кажуть «дзінь-дзінь» (високий дощик попрощався).

Мета: закріпити позитивний настрій та навички завершення заняття.

Тема заняття 1.3: «Дощик співає пісеньку»

Мета:

Навчальна: формувати вміння сприймати й відтворювати прості ритмічні малюнки; розвивати вміння узгоджувати рухи з ритмом.

Корекційно-розвивальна: удосконалювати слуховий гнозис, увагу, пам'ять; тренувати артикуляційний апарат через ритмічні вправи; розвивати координацію рухів.

Виховна: виховувати вміння слухати й працювати разом; викликати емоційно-позитивне ставлення до спільної діяльності.

Обладнання:

- бубон, маракаси, палички для ритму, картки із «ритмічними крапельками» (схеми: ●●○, ○●●), аудіозапис «Дощова пісенька», ілюстрація веселки після дощу.

Хід заняття

I. Вступна частина

Привітання

Діти плескають у долоні у своєму ритмі й «дарують його» сусідові.

Мета: створити позитивний емоційний настрій, активізувати увагу, налаштувати на роботу з ритмом.

Бесіда-налаштування. Логопед показує картинку з веселкою та каже:

«Коли дощик співає пісеньку, всі краплинки звучать у своєму ритмі. Давайте навчимося слухати їхню пісеньку».

Мета: викликати інтерес до теми заняття, мотивувати дітей до слухової діяльності.

II. Основна частина

Слухова вправа «Крапельки-ритми».

Логопед плескає простий ритм (наприклад: довгий-короткий), діти відтворюють його плесканням. Використання карток-схем (●●○, ○●●).

Мета: формувати вміння сприймати й відтворювати прості ритмічні малюнки, розвивати слухову увагу та пам'ять.

Логоритмічна вправа «Дощик іде ритмом».

Опис вправи: Діти навчаються розрізняти «ритми дощу» за звучанням різних музичних інструментів і відповідно змінювати рухи. Використовуються два інструменти:

Бубон – символізує рівний, спокійний дощ. Маракаси – символізують веселий, дрібний дощик. Під бубон: кроки – «рівний дощ».

Під маракаси: стрибки – «веселий дощик». Діти повторюють задану послідовність рухів.

Мета: розвивати почуття ритму, координацію рухів із музикою, уміння узгоджувати рухи з різними темпами.

Артикуляційно-дихальна вправа «Ритмічні склади».

Вимова складів [па], [та], [са] у заданому ритмі (коротко-довго, довго-коротко). Діти поєднують вимову плесканням у долоні.

Мета: тренувати артикуляційний апарат, формувати правильний мовленнєвий видих, удосконалювати темпо-ритмічну організацію мовлення.

Гра «Продовж дощик».

Логопед починає ритм (наприклад: плеск – плеск – пауза), дитина його «продовжує». Варіант у парах: одна дитина задає ритм, інша повторює.

Мета: розвивати слухо-рухову пам'ять, увагу, вміння продовжувати ритмічний малюнок та працювати в парі.

Мовленнєва вправа «Пісенька крапельок».

Логопед пропонує скласти ритмічний віршик (2–3 слова), наприклад: «Дош іде – крап-крап». Діти ритмічно плескають та вимовляють текст.

Мета: стимулювати мовленнєву активність, розвивати творчу уяву, формувати вміння поєднувати ритм і мовлення.

III. Заключна частина

Релаксація.

Слухання аудіозапису «Тихий дощик», діти сидять спокійно, дихають рівно.

Мета: зняти напруження, сформувати вміння розслаблятися під музику.

Підсумок.

Логопед: «Сьогодні ми вчилися слухати і відтворювати пісеньку дощу. Що вам найбільше сподобалося – плескати, грати на інструментах чи придумувати ритм?»

Мета: закріпити знання про ритмічні малюнки, стимулювати висловлювання та самооцінку.

Прощання. Спільне плескання в одному ритмі («дощик попрощався»).

Мета: завершити заняття у дружній атмосфері, закріпити навички колективної роботи.

ТИЖДЕНЬ 2

Тема тижня: «ЛИСТОЧКИ ТАНЦЮЮТЬ У ПОВІТРІ»

Тема заняття 2.1: «Осінній вітер грається з листочками»

Мета:

Навчальна: формувати навички розрізнення за силою звучання (тихий – гучний звук); вчити співвідносити силу звуку з рухом.

Корекційно-розвивальна: розвивати слуховий гнозис, увагу, слухову пам'ять; тренувати дихальний та артикуляційний апарат.

Виховна: виховувати інтерес до занять, уважність, чутливість до звуків природи.

Обладнання:

- бубон, маракаси, аркуш паперу для шурхоту, картки із зображенням

«тихого» та «сильного» вітру, кольорові паперові листочки, аудіозапис шуму вітру.

Хід заняття

I. Вступна частина

Привітання. Діти «листочками» махають руками та промовляють «ш-ш-ш» тихо й голосно.

Мета: створити позитивний емоційний настрій, налаштувати дітей на розрізнення сили звуку.

Бесіда-налаштування. Логопед демонструє картинку з деревами на вітрі: «Подивіться, як листочки літають. Коли вітер тихий – вони ледь-ледь колишуться. А коли сильний – кружляють голосно й швидко».

Мета: викликати інтерес до теми, налаштувати на слухове сприймання.

II. Основна частина

Слухова вправа «Тихо чи голосно?».

Логопед відтворює звуки: шурхіт паперу (тихо), удар у бубон (голосно). Діти піднімають відповідну картку («тихий вітер» / «сильний вітер»).

Мета: формувати вміння розрізняти силу звуку та співвідносити її з образами.

Логоритмічна вправа «Вітер гуляє».

Під тихий звук – діти повільно махають руками, наче листочки колишуться. Під гучний звук – кружляють, роблять швидкі рухи.

Мета: розвивати слухо-рухову координацію, відчуття темпу й сили руху.

Артикуляційно-дихальна вправа «Подмухай на листочок».

Діти дмухають на паперовий листочок: слабкий подих (листочок ледве рухається), сильний подих (листочок злітає далі). При цьому одночасно промовляють склади «фу-фу» (тихо/голосно).

Мета: тренувати силу й тривалість видиху, удосконалювати артикуляційні навички.

Гра «Вітер подув».

Логопед вимовляє звук «ш-ш-ш» то тихо, то голосно.

Діти рухаються за сигналом: при тихому голосі – повільно, при гучному – швидко кружляють.

Мета: розвивати слухову увагу, уміння діяти за сигналом.

Мовленнєва вправа «Голос вітру».

Вимова складів у двох варіантах: тихо – «са-са-са», голосно – «со- со-со».

Діти повторюють за логопедом і варіюють силу голосу.

Мета: закріплювати вміння варіювати силу голосу, удосконалювати вимову складів.

III. Заключна частина

Релаксація. Слухання аудіозапису «легкий вітер» (діти сидять спокійно, уявляють, як листочки опускаються на землю).

Мета: зняти напруження, сформувати навичку розслаблення.

Підсумок. «Який вітер вам більше сподобався – тихий чи сильний?».

Мета: закріпити знання про силу звучання, стимулювати висловлювання.

Прощання. Діти піднімають руки вгору й тихо промовляють «ш-ш- ш», ніби вітер лагідно прощається.

Мета: завершити заняття в емоційно позитивному настрої.

Тема заняття 2.2: «Листочки кружляють у таночку»

Мета:

Навчальна: формувати вміння сприймати й відтворювати прості ритми; узгоджувати рухи з музикою та мовленням.

Корекційно-розвивальна: розвивати слуховий гнозис, ритмічність, моторну координацію; удосконалювати фонематичний слух через ритмічні мовленнєві вправи.

Виховна: виховувати інтерес до рухово-музичних ігор, вміння слухати один одного та працювати в групі.

Обладнання:

● бубон, маракаси, палички для ритму, картки зі схемами ритму (●○, ○ ● ●), кольорові паперові листочки, аудіозапис легкої осінньої мелодії.

Хід заняття

I. Вступна частина

Привітання. Діти «листочки» – стають у коло, повільно піднімають руки вгору, потім плавно опускають униз, вітаючись.

Мета: створити доброзичливу атмосферу, налаштувати дітей на тему заняття.

Бесіда-налаштування.

Логопед показує осінні листочки й каже: «Подивіться, як листочки кружляють у таночку. У них є свій ритм. Давайте навчимося слухати й відтворювати ритм танцю листочків».

Мета: викликати інтерес, підготувати до роботи з ритмом.

II. Основна частина

Слухова вправа «Повтори ритм».

Логопед плескає простий ритм (напр., ● ● ○).

Діти повторюють плесканням або стукотом паличок. Варіант: діти показують картку із відповідною схемою.

Мета: формувати вміння сприймати й відтворювати прості ритмічні структури.

Логоритмічна вправа «Танок листочків».

При швидкому ритмі (маракаси) діти кружляють швидко.

При повільному ритмі (удар у бубон) – плавно опускаються на підлогу, «сідаючи» як листочки на землю.

Мета: розвивати координацію рухів із музичним ритмом, відчуття темпу.

Артикуляційно-дихальна вправа «Ритмічні склади».

Вимова складів [ла], [ра], [са] у заданому ритмі: коротко-довго, довго-коротко. Діти одночасно плескають у долоні.

Мета: удосконалювати фонематичний слух, артикуляцію та мовленнєве дихання.

Гра «Листочки вітру».

Логопед відтворює ритм, діти повторюють рухом: плескання – крок, удар у бубон – оберт, тиша – «листочок завмер».

Мета: розвивати слухо-рухову пам'ять і увагу.

Мовленнєва вправа «Пісенька листочків».

Діти ритмічно промовляють короткі фрази («Лист кружляє», «Дощ іде») у такт плесканню. Поступово завдання ускладнюється (додати ще один склад чи слово).

Мета: формувати вміння поєднувати мовлення з ритмом, стимулювати мовленнєву творчість.

III. Заключна частина

Релаксація. Діти лягають на килимок, закривають очі, слухають тиху музику й уявляють, як вони «листочки» опускаються на землю.

Мета: розслабити дітей, зняти напруження.

Підсумок. «Чи легко було кружляти за ритмом? Який ритм вам більше сподобався – швидкий чи повільний?»

Мета: закріпити знання про ритм, розвивати навички самооцінки.

Прощання. Усі діти разом промовляють «ла-ла-ла» у повільному ритмі, «прощаючись» як листочки.

Мета: завершити заняття у спільному ритмі, створити відчуття єдності.

Тема заняття 2.3: «Килим з осіннього листя»

Мета:

Навчальна: формувати вміння впізнавати та розрізняти близькі за звучанням склади ([са] – [ша], [ла] – [ра]); закріплювати правильну вимову.

Корекційно-розвивальна: удосконалювати слуховий гнозис, фонематичний слух, мовленнєво-рухову координацію; розвивати дихальний апарат.

Виховна: виховувати інтерес до мовленнєвих ігор, уважність, емоційно-позитивне ставлення до занять.

Обладнання:

- кольорові паперові листочки (червоні, жовті, зелені), картки зі складами ([са], [ша], [ла], [ра]), бубон, дзвіночок, аудіозапис «Шурхіт листя».

Хід заняття

I. Вступна частина

Привітання. Діти беруть по листочку, махають ним і промовляють «са-са-са» чи «ша-ша-ша» тихо/голосно.

Мета: створити доброзичливу атмосферу, налаштувати на роботу зі звуками.

Налаштування

Логопед розсипає листочки по підлозі й каже: «Подивіться, який гарний осінній килим! У кожного листочка є свій голос. Послухаємо його?».

Мета: викликати інтерес до слухових вправ, зосередити увагу.

II. Основна частина

Слухова вправа «Чий листочок зашурхотів?».

Логопед вимовляє склад («са» чи «ша»), дитина знаходить листочок із відповідною карткою. Варіант: із заплющеними очима впізнати склад на слух.

Мета: формувати фонематичний слух, розвивати вміння розрізняти подібні склади.

Логоритмічна вправа «Стежинка з листочків».

Листочки викладаються доріжкою.

Під бубон діти крокують по них і промовляють «ла-ла-ла». Під дзвіночок – стрибають, вимовляючи «ра-ра-ра».

Мета: поєднувати слухові сигнали з рухом і мовленням.

Артикуляційно-дихальна вправа «Подмухай на листочок».

Діти дують на паперовий листочок, промовляючи склади протяжно: «ш-ш-ш», «с-с-с». Контроль плавного видиху.

Мета: тренувати дихальний апарат, формувати чітку артикуляцію.

Гра «Листочкова пара».

Логопед називає пару складів: [са] – [ша], [ла] – [ра].

Діти плескають, якщо склади різні, й залишаються тихо, якщо однакові.

Мета: удосконалювати слухове розрізнення схожих звуків.

Мовленнєва вправа «Склади слівечко».

Логопед дає склади: «са – ма» → «сама», «ра – ма» → «рама». Діти

промовляють, відстукуючи ритм плесканням.

Мета: розвивати вміння поєднувати склади у слова, удосконалювати фонематичний аналіз.

III. Заключна частина

Релаксація. Слухання аудіозапису «Шурхіт листя»., діти спокійно лежать і «слухають осінній килим».

Мета: заспокоїти, зняти емоційне й фізичне напруження.

Підсумок. «Які склади ви сьогодні впізнавали? Що було найцікавіше – слухати чи говорити?»

Мета: закріпити знання про склади, стимулювати висловлювання.

Прощання

Діти піднімають листочки вгору й хором промовляють «па-па-па».

Мета: завершити заняття у позитивному емоційному настрої.

ТИЖДЕНЬ 3

Тема тижня: «ОСІННІЙ ЯРМАРОК»

Тема заняття 3.1: «Голоси ярмарку»

Мета:

Навчальна: вчити дітей розрізняти мовні та немовні звуки; впізнавати знайомі голоси тварин, інструментів; закріплювати правильну вимову звуків.

Корекційно-розвивальна: розвивати слуховий гнозис, увагу, пам'ять; удосконалювати фонематичний слух; активізувати словник.

Виховна: виховувати інтерес до народних традицій та ігор; розвивати емоційне сприйняття музики й звуків природи.

Обладнання:

- іграшкові музичні інструменти (бубон, дзвіночок, маракаси, сопілка), картки із зображенням тварин (корова, кінь, півень, кіт), аудіозаписи голосів тварин (корова, кінь, півень, кіт) та інструментів (бубон, дзвіночок, маракаси, сопілка), кошик із «ярмарковими гостинцями» (муляжі фруктів, овочів).

Хід заняття

I. Вступна частина

Привітання. Діти стають у коло, промовляють «Ла-ла-ла» під бубон (мовний звук) та «Бум-бум-бум» (немовний звук).

Мета: створити позитивний настрій, налаштувати на розрізнення мовних і немовних звуків.

Налаштування.

Логопед демонструє кошик: «Сьогодні ми завітаємо на осінній ярмарок. Там дуже гамірно: чути голоси тварин, музика і людські голоси. Спробуємо все це розрізнити!».

Мета: викликати інтерес до теми заняття, мотивувати слухати уважно.

II. Основна частина

Слухова вправа «Що звучить?».

Логопед вмикає аудіозапис: голос корови, півня, дзвіночка, звук барабана.

Дитина має сказати: «Це мовний/немовний звук» і назвати джерело.

Варіант – показати картку.

Мета: формувати навички розрізнення джерел звуків, удосконалювати слуховий гнозис.

Логоритмічна вправа «Музика ярмарку. Під дзвіночок – крокують («корівка йде»). Під бубон – тупають («кінь біжить»).

Під сопілку – махають руками («пташки літають»).

Мета: розвивати слухо-рухову координацію, поєднувати звук і рух.

Артикуляційно-дихальна вправа «Голоси ярмарку».

Імітація голосів тварин: «му-му», «і-го-го», «ку-ку-рі-ку».

Мета: удосконалювати артикуляцію, формувати плавний видих, закріплювати звуковимову.

Гра «Мовний чи немовний?».

Логопед вимовляє склади («са-са», «ля-ля») → діти піднімають картку «мовний». Інструментальний звук (барабан, маракаси) → картка «немовний».

Мета: формувати вміння диференціювати мовні та немовні звуки.

Мовленнєва вправа «Ярмаркові слова».

Логопед називає предмети (яблуко, гарбуз, слива). Діти чітко вимовляють по складах і відстукують ритм.

Мета: розвивати чіткість мовлення, поєднувати вимову з ритмом.

III. Заключна частина Релаксація .

Мета: зняти емоційне напруження.

Підсумок. «Що ми сьогодні чули на ярмарку? Як відрізнити мовний звук від немовного?».

Мета: закріпити знання, стимулювати мовленнєве висловлювання.

Прощання. Діти плескають у долоні та промовляють «Па-па-па».

Мета: завершити заняття в емоційно-позитивному тоні.

Тема заняття 3.2: «Музиканти на ярмарку»

Мета:

Навчальна: вчити дітей розрізняти ритми та відтворювати їх у рухах і мовленні; познайомити з різними інструментами.

Корекційно-розвивальна: розвивати слуховий гнозис, увагу, пам'ять, координацію рухів; удосконалювати фонематичний слух.

Виховна: виховувати інтерес до музично-ритмічних ігор, почуття колективізму й радості від спільної творчості.

Обладнання:

- бубон, маракаси, дзвіночок, палички для ритму, картки з ритмічними схемами (●●○, ○●●, ●○●), аудіозапис веселої ярмаркової мелодії, спокійної музики.

Хід заняття

I. Вступна частина

Привітання – діти плескають у долоні в довільному ритмі.

Мета: налаштувати на тему заняття, активізувати увагу.

Налаштування.

Логопед демонструє інструменти: «На ярмарку завжди весело: музиканти грають на різних інструментах. Сьогодні ми теж станемо маленькими

музикантами й навчимося відтворювати ритм».

Мета: викликати інтерес, створити ігрову мотивацію.

II. Основна частина

Слухова вправа «Знайди інструмент».

Логопед грає на інструменті (бубон, маракаси, дзвіночок). Діти показують його.

Мета: формувати вміння впізнавати інструменти на слух.

Логоритмічна вправа «Музичний ярмарок».

Бубон – кроки. Маракаси – стрибки. Дзвіночок – кружляння.

Мета: розвивати слухо-рухову координацію, ритмічність.

Ритмічна вправа «Повтори ритм».

Логопед плескає/стукає ритм, діти повторюють (●○○, ●●○○).

Мета: розвивати пам'ять і слухове сприймання ритму.

Гра «Хто краще запам'ятає?».

Діти слухають ритм і відтворюють після паузи. Варіант – у парах.

Мета: тренувати слухову пам'ять, увагу, швидкість реакції.

Мовленнєва вправа «Слова в ритмі».

Логопед називає слова («яблуко», «гарбуз»), діти вимовляють у ритмі.

Мета: поєднувати мовлення з ритмом, удосконалювати вимову по складах.

III. Заключна частина

Релаксація. Слухання спокійної музики із заплющеними очима.

Мета: зняти напруження.

Підсумок. «На яких інструментах ми сьогодні грали? Який ритм був найцікавіший?».

Мета: закріпити знання, стимулювати висловлювання.

Прощання – спільне плескання в одному ритмі.

Мета: завершити заняття в атмосфері єдності.

Тема заняття 3.3: «Смачні гостинці»

Мета:

Навчальна: формувати вміння диференціювати подібні за звучанням слова; закріплювати правильну вимову складів і слів.

Корекційно-розвивальна: розвивати слуховий гнозис, фонематичний слух, мовленнєву пам'ять; удосконалювати артикуляційний і дихальний апарат.

Виховна: виховувати інтерес до традиційних «ярмаркових» ігор; формувати вміння працювати разом, радіти спільним успіхам.

Обладнання:

- кошик із «гостинцями» (муляжі фруктів та овочів – яблуко, груша, гарбуз, слива, каша, грива тощо), картки зі словами та складами ([па], [ба], [га]), бубон, яскраві хустинки, аудіозапис «ярмарковий гомін».

Хід заняття*I. Вступна частина*

Привітання. Діти беруть по «гостинцю» і промовляють склад [па] чи [ба].

Мета: налаштувати на слухове розрізнення звуків.

Налаштування. Логопед каже: «На ярмарку завжди багато смачних гостинців. У кожного з них є своє ім'я. Давайте слухати уважно, щоб не переплутати!».

Мета: викликати інтерес до теми, підготувати до диференціації слів.

II. Основна частина

Слухова вправа «Що я сказав?». Логопед вимовляє подібні слова (груша – каша, слива – грива). Діти піднімають правильний предмет.

Мета: формувати вміння розрізняти близькі слова на слух.

Логоритмічна вправа «Збираємо гостинці».

Логопед демонструє дітям два жести / два рухи:

«Яблука» – при слові або звуку бубна діти роблять рух, ніби зривають яблуко з дерева і кладуть його в кошик.

«Сливи» – при плесканні діти роблять рух, ніби збирають сливи з куща і кладуть у кошик.

Перед початком логопед показує:

«Коли почуєте бубон – збираємо яблука. Коли почуєте плескання – збираємо сливи».

Мета: поєднувати рух із мовленням і слуховим сприйманням.

Артикуляційно-дихальна вправа «Смачні склади».

Діти промовляють склади [па], [ба], [га] протяжно/коротко. *Мета:* удосконалювати артикуляцію та мовленнєве дихання. *Гра «Хто почув правильно?».*

Логопед називає два слова («сажа – каша»). Діти плескають, якщо різні, мовчать – якщо однакові.

Мета: тренувати фонематичний слух, слухову увагу.

Мовленнєва вправа «Ярмаркові словечка». Діти складають слова із складів: [гар] + [буз] → «гарбуз».

Мета: розвивати словотворення, поєднувати склади у слова.

III. Заключна частина

Релаксація – слухання «ярмаркового гомону».

Мета: розслабити дітей після активної роботи.

Підсумок. – «Які гостинці ви сьогодні збирали? Які слова було складніше розрізнити?»

Мета: закріпити знання, стимулювати висловлювання. *Прощання* – діти разом промовляють «гар-буз» і плескають. *Мета:* завершити заняття у спільному ритмі.

ТИЖДЕНЬ 4

Тема тижня: «ЖОВТОГАРЯЧИЙ КИЛИМ З ЛИСТЯ»

Тема заняття 4.1: «Чий листочок зашурхотів?»

Мета:

Навчальна: формувати вміння впізнавати та диференціювати прості склади ([па], [ба], [са], [ша]); закріплювати правильну вимову.

Корекційно-розвивальна: розвивати слуховий гнозис, фонематичний слух, увагу та слухову пам'ять; вдосконалювати артикуляційні навички.

Виховна: виховувати інтерес до мовленнєвих ігор, уважність, вміння слухати

одне одного, позитивні емоції від колективної роботи.

Обладнання:

- кольорові паперові листочки (кожен колір відповідає складу: червоний – [па], жовтий – [ба], зелений – [са], помаранчевий – [ша]); кошик; бубон; аудіозапис «Шурхіт листя».

Хід заняття

I. Вступна частина

Привітання – діти піднімають листочок угору і тихо промовляють [са-са-са], потім голосно – [ша-ша-ша].

Мета: створити позитивний настрій, налаштувати на слухове розрізнення складів.

Налаштування. Логопед каже: «На землі лежить килим з листочків. У кожного листочка є свій голос. Послухайте уважно і скажіть, чий листочок зашурхотів».

Мета: викликати інтерес до теми, зосередити увагу дітей.

II. Основна частина

Слухова вправа «Послухай і підними» – логопед вимовляє склад, діти піднімають листочок відповідного кольору. Варіант: із заплющеними очима.

Мета: формувати навички впізнавання складів на слух, тренувати фонематичний слух.

Логоритмічна вправа «Стежинка з листочків» – діти крокують по доріжці з листочків, промовляючи склад кожного.

Мета: розвивати слухо-рухову координацію, поєднувати звук і рух.

Артикуляційно-дихальна вправа «Шурхіт листочків». Вимова протяжних «с-с-с», «ш-ш-ш» із контролем видиху; варіант – дути на листочок.

Мета: удосконалювати артикуляцію й мовленнєве дихання.

Гра «Чий голос?».

Одна дитина промовляє склад, інші відгадують, хто промовляє склад.

Варіант – два склади поспіль.

Мета: розвивати слухову пам'ять, увагу, вміння розрізняти та відтворювати склади.

Мовленнєва вправа «Слова з листочків» – із двох складів складають слово («са-ма», «па-па»), вимовляють ритмічно з плесканням.

Мета: розвивати словотворчість, закріплювати правильну вимову складів у словах.

III. Заключна частина

Релаксація. Слухання аудіозапис «Шурхіт листя».

Мета: заспокоїти, зняти емоційне напруження.

Підсумок – «Які листочки сьогодні зашурхотіли? Які склади ви почули?»

Мета: узагальнити вивчене, стимулювати мовленнєве висловлювання.

Прощання – усі піднімають листочки й промовляють «Па-па-па».

Мета: закріпити емоційно-позитивний завершальний момент.

Тема заняття 4.2: «Листочкові склади»

Мета:

Навчальна: формувати вміння розрізняти схожі за звучанням склади (ла–ра, са–ша, та–да); закріплювати їх правильну вимову.

Корекційно-розвивальна: розвивати слуховий гнозис, фонематичний слух, артикуляційні навички, слухову увагу та пам'ять.

Виховна: виховувати інтерес до мовленнєво-рухових ігор, уважність, згуртованість.

Обладнання:

- кольорові паперові листочки (з написаними складами: [ла], [ра], [са], [ша], [та], [да]), картки-схеми з парами складів, бубон, маракаси, кошик для збирання «листочків».

Хід заняття

I. Вступна частина

Привітання – діти беруть по листочку з кошика, повторюють склад і махають ним у повітрі.

Мета: створити ігровий настрій, активізувати артикуляцію.

Налаштування. Логопед каже: «На нашому жовтогарячому килимі кожен

листочок має свій голос. Але деякі голоси схожі між собою. Послухаємо і навчимося їх розрізняти».

Мета: мотивувати дітей на слухове сприймання.

II. Основна частина

Слухова вправа «Однакові чи різні?» – логопед називає два склади, діти плескають або піднімають листочок.

Мета: формувати фонематичний слух, вміння розрізняти подібні склади.

Логоритмічна вправа «Стежинка з листочків».

Діти крокують по доріжці, промовляючи склади у такт. Варіант – різні рухи на склади. На кожний склад — один чіткий крок вперед по листочку. Темп спочатку повільний, потім прискорюється.

Склади:

- па–та–па–та
- ля–ла–ля–ла
- ма–на–ма–на

Мета: поєднувати слухове сприймання з рухом, розвивати ритмічність, здатність виконувати одночасно рухи та промовляти склади, координувати рухи та мовлення.

Артикуляційно-дихальна вправа «Шепіт листочків» – вимова складів тихо/голосно, протяжно/коротко.

Мета: удосконалювати артикуляційні навички, тренувати мовленнєве дихання.

Гра «Збери пару» – знайти пару схожих складів (са–ша, ла–ра).

Мета: розвивати навички порівняння й групування складів.

Мовленнєва вправа «Листочкові слова» – складання слів із двох складів («ра-ма», «са-ша»), вимова ритмічно з плесканням.

Мета: закріплювати правильну вимову складів у словах, розвивати словотворчість.

III. Заключна частина

Релаксація – діти «перетворюються на листочки», лягають і слухають звук

маракасів.

Мета: зняти напруження, розвинути уяву.

Підсумок – «Які склади ми сьогодні вчилися розрізняти?»

Мета: узагальнити матеріал, стимулювати самооцінку.

Прощання – діти піднімають листочки й промовляють «ла-ра-са-ша» у ритмі.

Мета: завершити заняття у колективному ритмі.

Тема заняття 4.3: «Осінній килим говорить»

Мета:

Навчальна: формувати вміння сприймати та відтворювати послідовність із 2–4 складів; узгоджувати мовлення з рухом.

Корекційно-розвивальна: розвивати слуховий гнозис, фонематичний слух, слухову пам'ять і увагу; удосконалювати артикуляційні навички.

Виховна: виховувати уважність, вміння працювати разом, інтерес до мовленнєво-рухових завдань.

Обладнання:

- паперові листочки різного кольору (написані склади: [па], [са], [ла], [ша], [ра]); бубон; картки-схеми з послідовностями складів; аудіозапис «Шурхіт листя».

Хід заняття

I. Вступна частина

Привітання – діти беруть по листочку, називають склад і плескають у долоні.

Мета: налаштувати на слухання, активізувати артикуляцію.

Налаштування. Логопед каже: «Наш осінній килим не просто гарний – він уміє говорити! Але його мова складається з послідовностей звуків. Спробуймо зрозуміти, що він нам каже».

Мета: викликати інтерес, підготувати дітей до запам'ятовування послідовностей.

II. Основна частина

Слухова вправа «Повтори послідовність».

Логопед вимовляє 2–4 склади, діти повторюють.

Мета: розвивати слухову пам'ять, увагу, вміння відтворювати послідовність.

Логоритмічна вправа «Листочки йдуть стежинкою» – кожен склад відповідає руху (па – крок, са – плеск, ла – оберт, ра – стрибок, ша – присідання). Діти відтворюють послідовність рухів.

Мета: поєднувати мовлення з рухом, розвивати координацію.

Артикуляційно-дихальна вправа «Листочковий подих» – вимова послідовності складів на одному видиху.

Мета: тренувати плавний видих і чітку артикуляцію.

Гра «Хто запам'ятає?».

Логопед називає послідовність, діти повторюють. Варіант – «ланцюжок» із дітей-«листочків».

Мета: розвивати слухову пам'ять, увагу, колективну взаємодію.

Мовленнєва вправа «Килим говорить словами» – складання простих слів («са-ма», «ра-ма», «па-ра»), вимова у ритмі плескання.

Мета: закріплювати вміння поєднувати склади у слова, удосконалювати вимову.

III. Заключна частина

Релаксація – слухання «шурхоту листя», діти уявляють, як килим розповідає свої казки.

Мета: заспокоїти, розвинути уяву.

Підсумок – «Які склади ми сьогодні чули разом? Чи було легко запам'ятати довгі послідовності?».

Мета: закріпити матеріал, стимулювати самооцінку. *Прощання* – усі вимовляють «са–ра–па» й плескають у ритмі. *Мета:* завершити заняття у дружній атмосфері.

ДОДАТОК К

**Протокол контрольного етапу дослідження
стану сформованості слухового гнозису у дітей старшого дошкільного
віку з мовленнєвими труднощами**

Завдання Дитина	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	Контрольна група									
1	3	3	2	2	3	4	3	3	3	3
2	3	3	3	2	3	4	3	3	3	2
3	4	4	4	4	4	5	4	4	4	4
4	2	2	2	2	3	3	2	3	2	3
5	4	3	3	3	4	4	4	4	4	4
	Експериментальна група									
1	3	3	3	3	3	4	3	3	3	3
2	3	2	2	3	3	4	3	3	3	4
3	3	3	3	2	3	4	3	3	3	4
4	4	4	2	4	4	4	4	4	4	4
5	4	3	3	3	4	4	4	3	4	5